

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN BİREYSEL BAŞVURU SONUCUNDA VERDİĞİ KARARLARIN MEDENÎ USÛL HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Cansu KORKMAZ*

ÖZET

Hukuk sistemimizde 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren, bireyler kamu otoritelerinin işlemlerine karşı, temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmektedir. Bu çerçevede, hukuk mahkemelerince verilen kararlar bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebilmektedir. Bireysel başvuru, yeni bir hak arama yolu olarak medenî yargıda da önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla bireysel başvuru yolunun medenî yargıya ilişkin özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda bireysel başvuru yolunun özelliklerine, hukukî niteliğine değinildikten sonra, hangi şartların varlığı hâlinde bireysel başvuru yolunun kullanılabileceği ele alınmıştır. Ardından medenî yargıda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru sonucunda verdiği içtihat niteliğindeki kararları, medenî usûl hukuku bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, anayasa şikâyeti, Anayasa Mahkemesi, medenî usûl hukuku, temel hak ve özgürlükler.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Anabilim Dalı, cansukorkmaz001@gmail.com

THE EVALUATION OF THE CONSTITUTIONAL COURT'S DECISIONS OF INDIVIDUAL APPLICATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF CIVIL PROCEDURE LAW

ABSTRACT

Since the amendment in the Constitution on 23rd September 2012, in our legal system, citizens have appealed against the acts of public authorities before the Constitutional Court with a specific claim that their fundamental rights and freedoms have been violated. In this context, all decisions made by courts may be examined by the Constitutional Court through the process of individual application. Individual application has a very important role in civil proceedings as a new means to legal remedies. Hence, it becomes necessary to examine the features of individual application regarding civil proceedings. This study first explains features and legal characters of individual application and then addresses the circumstances in which individual application can be applied. Afterwards, the study discusses the jurisprudence of the Constitutional Court in individual application cases concerning the institutions of civil procedure law.

Keywords: Individual application, constitutional complaint, Constitutional Court, civil procedure, fundamental rights and freedoms.

GİRİŞ

Günümüzde temel hakların korunması amacıyla ülkelerin çoğunda, bireylere Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvurabilme imkânı tanınmıştır. Hukukumuzda da kamu gücüne dayanılarak temel haklar ve özgürlüklerin ihlâl edilmesi durumunda, bireysel başvuru yoluna gidilebileceği Anayasa'nın 148. maddesinde 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik üzerine kabul edilmiştir. Bu anlamda bireyler temel hak ve özgürlüklere ilişkin iddialarını, araya herhangi bir kurum veya makam girmeden doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne taşıyabilmeleri hakkını haizdir.

Bireysel başvuru yolunun usûl ve esaslarına, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'un¹ dördüncü kısmının dördüncü bölümünde ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün² üçüncü kısmının dördüncü bölümünde yer verilmiştir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru 23.09.2012 tarihinden itibaren uygulanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurulardan bir kısmı, medenî yargıda hukuk mahkemelerince verilen kararlar üzerine temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiği iddiasına dayanmaktadır³. Anayasa'da güvence altına alınan temel haklar arasında, yargılama sürecinde yargı organları tarafından da korunması gereken haklar bulunmaktadır. Bu hakların yargı organları tarafından korunması adına, birtakım usûl hükümleri ihdas edilmiştir. Anayasa Mahkemesi de, bireysel başvuru incelemesinde, 6216 sayılı Kanunda ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde hüküm bulunmayan hâllerde, başvurunun niteliğine aykırı düşmedikçe usûl hükümlerini uygulamaktadır. Bu anlamda, medenî usûl hukukuna ilişkin bir karar verilmesi veya verilen kararların medenî usûl hukuku bakımından değerlendirilmesi gerektiğinde 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu uygulanacaktır. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin korunması ve etkin bir şekilde kullanılması amacına hizmet eden bireysel başvuru yolunda, medenî usûl hukukunun da rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bireysel başvuru ile medenî usûl hukuku sistemimiz

1 Resmi Gazete, T: 03.04.2011, S: 27894.

2 Resmi Gazete, T: 12.07.2012, S: 28351.

3 Anayasa Mahkemesi'nin yayınladığı 23 Eylül 2012 ve 4 Ağustos 2016 tarihleri arasındaki bireysel başvuru istatistikleri, toplam 66195 bireysel başvurudan 44289'unun hukuk yargılamasına ilişkin olduğunu göstermektedir. Bkz.<<http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel-basvuru/istastik-04082016.pdf>>, s. e. t. 15.12. 2016.

arasındaki ilişkinin tespit edilmesi ve Anayasa Mahkemesi'nin medenî yargıya ilişkin bireysel başvuru incelemesi sonucu verdiği kararların usûl hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir⁴. Zira bireysel başvuru sonucunda verilen kararlar temel hak ve özgürlüklerin yorumuna ilişkin anayasal içtihatlardır.

I. ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU

A. GENEL OLARAK

Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvurabilme imkânı sağlayan bireysel başvuru yolu, Anayasa'nın 148. maddesi ile 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'un 45 ve 46. maddelerinde düzenlenmiştir⁵. Bireysel başvuru (*die Verfassungsbeschwerde, individual application, constitutional complaint*)⁶, Anayasa ve kanunlarda koruma altına alınan temel haklardan birinin, kamu makamlarının eylem, işlem ya da ihmalleri sebebiyle ihlâl edilmesi üzerine bireylerin, öngörülen başvuru yollarını tüketerek Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvurabilmelerini öngören ikincil ve istisnâî nitelikte bir başvuru yoludur⁷.

4 Çalışmada incelenen bireysel başvurulara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına, aynen alıntı yapılarak değil, özetlemek amacıyla yazarın ifadeleriyle yer verilmiştir.

5 Hukukumuzda bireysel başvuru yolu, 07.05.2010 tarihli 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile kabul edilmiştir (Resmi Gazete, T: 13.05.2010, S: 27580).

6 Anayasa'da ve 6216 sayılı Kanunda "bireysel başvuru" terimi kullanılmakla birlikte, "anayasa şikâyeti" terimi de tercih edilmektedir. Bkz. Kılınç, Bahadır (2008) 'Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 25, s. 21; Şirin, Tolga (2013) Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 6; Erdinç, Tahsin (2015) 'Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti)', Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y: 6, S: 20, s. 102.

7 Ekinci, Hüseyin & Sağlam, Musa (2015) 66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Dördüncü Baskı, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1; Kanadoğlu, Korkut (2015) Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 10; Erdinç, s. 102-103; İyimaya, Ahmet (2016) 'Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 116, s. 427.

Bireysel başvuru yolunda, bireyin Anayasa'da garanti altına alınan temel hakların korunması amaçlanmaktadır⁸. Aynı zamanda, bireysel başvuru yoluyla temel hak ihlallerinin iç hukukta incelenmesi sağlandığından, bu yolun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvuruların önlenmesine de hizmet ettiği belirtilmektedir⁹.

Bireysel başvurunun objektif ve sübjektif olmak üzere iki işlevinin olduğu ifade edilmektedir¹⁰. Bireysel başvurunun sübjektif ve en temel işlevi, temel hakların korunması ve etkin bir şekilde kullanımının sağlanmasıdır¹¹. Objektif işlevi ise, hukuk düzeninin korunmasına, yorumlanmasına ve geliştirilmesine

-
- 8 Kabaoğlu, İbrahim Özden (2007) Anayasa Yargısı, Dördüncü Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 95; Pekcanitez, Hakan & Atalay, Oğuz & Özekes, Muhammet (2013) Medenî Usûl Hukuku, Ondördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1107; Erdinç, s. 103; Ekinci/Sağlam, s. 1-2; Kanadoğlu, s. 10-11. Almanya'da bireysel başvuru, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere bütün kamu gücü işlemleri bakımından başvurulabilecek bir yoldur. Bireylerin her bireysel durum için Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvurma olasılığı, bireysel başvuruyu kamu organlarından kaynaklanması muhtemel her türlü ihlale karşı kapsamlı bir denetim aracı hâline getirmektedir. Bireysel başvurunun diğer anayasa yargısındaki diğer denetim usûllerinden farkı, temel hakların korunması anlam ve amacını taşımamasıdır. Bkz. Mellinghof, Rudolf (2009) 'Die Verfassungsbeschwerde in der Bundesrepublik Deutschland', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 26, s. 47. Avusturya'da ise, bireysel başvuru yoluna (*Beschreibbeschwerde*) Anayasa'da teminat altına alınan bir hakkın idarî bir işlemle ihlâl edildiğini veya hak ihlâlinin Anayasa'ya aykırı bir kanunun veya kanuna aykırı bir düzenleyici işlemin uygulanmasından kaynaklandığını iddia eden bireyler başvurabilir. İdarî makamların nihai kararlarına karşı kullanılacak bir yoldur. Bkz. Holzinger, Gerhart (2009) 'Die Verfassungsbeschwerde Und Der Individualantrag Im Österreichischen Verfassungsrecht', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 26, s. 82-83.
- 9 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiği iddiasıyla Türkiye aleyhine yapılan başvuruların önlenmesi, bireysel başvuru hakkını düzenleyen Anayasa değişikliği teklifinde bu yolun tanınmasının gerekçesi olarak gösterilmiştir. Bkz. < <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>>, s. e. t. 17.12.2016; Göztepe, Ece (2011) 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 95, s. 15; Deren-Yıldırım, Nevhis (2013) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi', Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 19, S: 2 (Özel Sayı) s. 485; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 1108; Ermenek, İbrahim (2013) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medenî Yargılama Hukukuna Yansımaları ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Bazı Özel Durumlar', Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi, C: 9, S: 26, s. 5; Şirin, 66; Ekinci & Sağlam, s. 3; Kaya, Köroğlu (2016) Cezaî Konularda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, İkinci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 35-36.
- 10 Kılınç, s. 26; Karaman, Ebru (2013) Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 35; Göztepe, s. 21; Ekinci & Sağlam, s. 4; Kanadoğlu, s. 11; Kaya, s. 61.
- 11 Kılınç, s. 26-27; Mellinghof, s. 47; Göztepe, s. 21; Şirin, 67; Erdinç, s. 103; Ekinci & Sağlam, s. 4; Kanadoğlu, s. 11-12; Kaya, s. 62.

ne hizmet etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru incelemesinde verdiği kararlar, temel haklara ilişkin hukukun yargı organlarınca daha tutarlı bir şekilde uygulanmasına, yargıda birlik ve bütünlüğün oluşmasına imkân tanır¹².

Kamu gücüne dayanılarak yapılan, her temel hak ve özgürlükler bakımından bireysel başvuru hakkı kullanılamaz. Bireysel başvurunun konusu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Türkiye'nin taraf olduğu Ek Protokoller kapsamındaki Anayasa'da koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerdir. Bu anlamda, bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi için kamu gücü tarafından ihlâl edilen temel hak ve özgürlüğün, hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin taraf olduğu Ek Protokoller hem de Anayasa tarafından korunması gerekmektedir¹³.

B. BİREYSEL BAŞVURUNUN HUKUKÎ NİTELİĞİ

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurunun hukukî niteliği hususunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bireysel başvurunun hukukî niteliği bakımından, doktrinde dava görüşü, olağanüstü kanun yolu görüşü, hukukî çare görüşü ileri sürülmektedir.

Bir görüşe göre, bireysel başvuru, kamu gücü kullanılarak Anayasa'da düzenlenen temel hak ve özgürlükleri ihlâl edilmiş kişilerin başvurdukları olağanüstü kanun yoludur. Bu anlamda, bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlükler bakımından tüketilmesi gereken en son iç hukuk yolu olup, diğer kanun yollarından farklılık gösterir. Zira bireysel başvuruda, yargı organının vakıaları ve delilleri değerlendirmesi değil, temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edilip edilmediği ve diğer başvuru yolları ile ihlâlin ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı tespit edilir¹⁴.

12 Kılınc, s. 27; Mellinghof, s. 47; Göztepe, s. 21; Aydın, Öykü Didem (2011) 'Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XV, S: 4, s. 126; Ekinci & Sağlam, s. 4; Kanadoğlu, s. 11-12; Kaya, s. 62.

13 Kılınc, s. 41; Aydın, s. 127; Şirin, s. 415 vd.; Ermenek, s. 8; Deren-Yıldırım, s. 487; Ekinci & Sağlam, s. 5; Kanadoğlu, s. 72 vd. Anılan koşula uymayan bireysel başvurularda, Anayasa Mahkemesi, konu bakımından yetkisizlik kararı vermektedir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/636, K. T. 15.04.2014; AYM, Başvuru No: 2012/611, K. T. 25.02.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1337, K. T. 16.05.2013; AYM, Başvuru No: 2013/ 1205, K. T. 17.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/3430, K. T. 10.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5660, K. T. 20.03.2014.

14 Kılınc, s. 25; Atasoy, Hakan (2012) 'Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu', Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y: 3, S: 9, s. 72.

Diğer görüşe göre, bireysel başvuru bir hukukî çaredir. Bu görüşü savunanlardan bir kısmına göre, bireysel başvuru diğer kanun yollarının devamı niteliğinde olmadığı gibi, temel hak ve özgürlükler bakımından başvurulabilecek olağanüstü kanun yolu da değildir. Nitekim bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlükleri ihlâl edilen bireylerin bu ihlâlin giderilebilmesi için başvurdukları istisnâ ve ikincil nitelikte olağanüstü hukukî çaredir¹⁵. Bu görüşü savunanlardan diğer kısmına göre ise, bireysel başvuru yolu yardımcı bir kanun yolu olmayıp, temel hakların korunması adına öngörölmüş bir hukukî çaredir. Yargılamanın yenilenmesi gibi olağanüstü bir kanun yolu değil, kamu gücü kullanılarak yapılan temel hak ihlâllerine karşı tanınmış özel bir düzenlemedir¹⁶.

Başka bir görüş ise, bireysel başvurunun temel hak ve özgürlükleri koruma altına alan Anayasa hukukuna özgü bir dava olduğunu belirtmektedir. Anayasa Mahkemesi, kanun yolu mercii gibi değil, ilk derece mahkemesi sıfatıyla bu davayı incelemektedir. Bireysel başvurunun diğer dava türlerinden farkı, sadece temel hak ve özgürlükler bakımından bireysel bir hukukî koruma sağlayan yargılama türü olmasıdır¹⁷. Kanun yoluna sadece mahkeme kararları için başvurulabilirken, bireysel başvuru yoluna mahkeme kararları dışında kamu gücü tarafından yapılmış ve yargı denetiminden geçmemiş bazı eylem ve işlemlere karşı da müracaat edilebilir. Bireysel başvuru yolunda, Anayasa Mahkemesi'nin bir temyiz mercii gibi inceleme yapması bireysel başvurunun amacıyla da bağdaşmaz¹⁸. Bu görüşü savunanlardan bir kısmı, aynı zamanda bireysel başvurunun olağanüstü nitelikte olduğunu da ifade etmektedir¹⁹.

Kanaatimizce bireysel başvuru, yüksek mahkemelerden biri olan Anayasa Mahkemesi'nce incelendiğinden ve temel hak ihlâllerine ilişkin iddialar değerlendirildiğinden, bireysel başvuru incelemesi bir yargılama faaliyetidir

15 Sabuncu, Yavuz & Esen Arnwine, Selin (2004) 'Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 21, s. 230; Aydın, s. 125; Kanadoğlu, s. 42. Anayasa Mahkemesi'ne göre de, bireysel başvuru, temel hak ihlâllerini önlemek için son ve olağanüstü bir çaredir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/1027, K. T. 12.02.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1942, K. T. 04.12.2013; AYM, E: 2011/59, K: 2012/34, T: 01.03.2012.

16 Pekcanitez, Hakan (1995) 'Mukayeseli Hukukta Medenî Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 12, s. 261; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 1108; Ermenek, s. 15; Erdinç, s. 118-119; Kaya, s. 27-28.

17 Aydın, s. 125; Kanadoğlu, Korkut (2013) 'Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetiminin Kapsamı', Güncel Hukuk Dergisi, S: 9, s. 20.

18 Ermenek, s. 21-23.

19 Şirin, s. 29.

ve maddî anlamda yargı kapsamına girmektedir²⁰. Doktrinde yukarıda zikredildiği üzere, bireysel başvurunun hukukî çare olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır. Hukukî çare, bir hakkın korunması ve gerçekleştirilmesi amacıyla hizmet eden her türlü usûlî araçtır²¹. Başka bir ifadeyle, tarafların mahkeme kararlarına karşı başvurabilecekleri birtakım imkânlardır. Bu tanımdan hareket edildiğinde, bireysel başvurunun hukukî çare kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte, hukukî nitelendirme bakımından yeterli değildir. Zira itiraz, dava, eski hâle getirme, tavzih, istinaf, temyiz ve yargılamanın iadesi de hukukî çare olarak kabul edilmektedir²².

Bununla birlikte bireysel başvuru, yargısal faaliyet kapsamında değerlendirilmekle birlikte, çekişmesiz yargı işi değildir. Zira bireysel başvuru, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 382. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen, ilgililerin arasında uyuşmazlığın bulunmaması, ileri sürülebilecek herhangi bir hakkın bulunmaması ve hâkimin re'sen harekete geçmesi ölçütlerini taşımamaktadır. Bireysel başvuru medenî usûl hukuku anlamında bir dava da değildir. Dava, başkaları tarafından sübjektif hakkı ihlâl edilen veya tehlikeye düşen kimsenin bu ihlâl ve tehlikenin ortadan kaldırılması adına mahkemeden hukukî koruma istemesidir²³. Dava hukukumuzda iki taraf sistemi üzerine kurulmuştur. Bireysel başvuruda kamu gücü tarafından temel hakkın ihlâl edilmesi üzerine, bu ihlâlin giderilmesi talebi bulunmakla birlikte, davacı ve davalı şeklinde zıt menfaatleri haiz iki taraf bulunmamaktadır. Nitekim bireysel başvuruda, davada olduğu gibi dilekçelerin karşılıklı verilmesi, ön inceleme aşaması ve kararın verilmesi üzerine kanun yoluna başvurma imkânı söz konusu değildir. Bireysel başvuru, mevcut kanun yollarının devamı olma-

20 Yargı, şekli ve maddî anlamda yargı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekli anlamda yargı, mahkemelerin yaptıkları ve kanunla verilen işleri kapsamaktadır. Bu anlamda, mahkemelerin kuruluşu, faaliyetleri, hâkimlerin tayin, terfi ve özlük işleri şekli anlamda yargıya girmektedir. Maddî anlamda yargı ise, sadece hâkimlere bırakılmış olan, başka hiçbir kimseye veya merciye devredilemeyen fonksiyonu ifade eder. Maddî anlamda yargı, tarafsız bir mahkeme ve hâkim tarafından yapılan yargılama faaliyetini ve yargılama neticesinde haklı olan taraf lehine verilen kararı kapsamaktadır. Bkz. Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 88-89; Kuru, Baki (2016) İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usûl Hukuku, İstanbul, Legal Yayınevi, s. 45.

21 Arslan, Ramazan (1977) Medenî Usûl Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 39; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 869; Ermenek, s. 12.

22 Arslan, s. 40 vd; Ermenek, s. 13.

23 Postacıoğlu, İlhan (1975) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Altıncı Baskı, İstanbul, Sulhi Garanti Matbaası, s. 179; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 245.

dığı gibi, yargılamanın yenilenmesi gibi olağanüstü bir kanun yolu da değildir. Zira kanun yolu, mahkemece verilen nihaî kararların bir üst mahkeme tarafından gözden geçirilmesini sağlayan hukukî yoldur²⁴. Bireysel başvuru, mahkeme kararlarının yanında, kamu gücü tarafından yapılmış eylem ve işlemlere karşı da öngörülmüş bir yol iken, kanun yoluna sadece mahkeme kararlarına karşı başvurulabilir. Bununla birlikte, ilk derece mahkemesinde görülen dava ile bireysel başvurunun konusu ve tarafları farklıdır. Bireysel başvuru yoluna kanun yolları tüketildikten sonra başvurulması, kanun yolu incelemesinde ileri sürülebilecek hususların bireysel başvuruda değerlendirilmemesi ve bu kurumun tanınmasının amacı, bireysel başvurunun kanun yolu olmadığını desteklemektedir. Bireysel başvuru, temel hakların kamu gücü tarafından ihlâl edildiği iddiasıyla, iç hukuk yolları tüketildikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurma imkânı sağlayan, istisnaî ve ikincil nitelikte, kendine özgü bir hak arama yoludur. Bu sebeple, uygulamada ve bazı Anayasa Mahkemesi kararlarında²⁵ ifade edildiği gibi bireysel başvurunun kanun yolu olduğuna dair görüşlere katılmamaktayız.

C. BİREYSEL BAŞVURU KOŞULLARI

Bireysel başvuru sürecinin başlayabilmesi için temel hak ihlâli iddiasıyla doğrudan veya mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikleri aracılığıyla, Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılması gerekmektedir²⁶. Bireysel başvuru herkes tarafından yapılabilir (An. 148/III; 6216 sayılı Kanun 45/I). Ancak 6216 sayılı

24 Postacıoğlu, s. 716; Önen, Ergun (1979) Medenî Yargılama Hukuku, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 293; Üstündağ, Saim (1997) Medenî Yargılama Hukuku, Altıncı Baskı, C: I-II, İstanbul, Alfa Yayınevi, s. 816; Kuru, Baki (2001) Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Altıncı Baskı, C: V, İstanbul, Demir-Demir Yayınevi, s. 4483; Alangoya, Yavuz & Yıldırım, M. Kâmil & Deren Yıldırım, Nevhis (2011) Medenî Usûl Hukuku Esasları, Sekizinci Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s. 445; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 868.

25 AYM, Başvuru No: 2012/74, K. T. 05.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/946, K. T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1177, K. T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/26, K. T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/403, K. T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/670, K. T. 26.03.2013.

26 Bireysel başvurunun posta yoluyla yapılması mümkün değildir. Bu yolla yapılan başvurular kayda alınmayarak, başvuru evrakları ilgililere iade edilmektedir. Anayasa Mahkemesi, postada ortaya çıkabilecek olumsuzluklar ile karşılaşılması amacıyla, başvurunun posta yoluyla yapılmasını kabul etmemektedir. Bireysel başvuru, bizzat yapılabileceği gibi, avukat aracılığıyla da yapılabilir. Ancak başvuru, avukat ile temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir (6216 sayılı Kanun m. 47/IV).

Kanunun 46. maddesinin birinci fıkrasında, kamu gücü kullanılarak yapılan işlem, eylem ya da ihmaller sonucunda güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen bireylerin bireysel başvuru yoluna müracaat edebilecekleri düzenlenmiştir²⁷. Bu anlamda, işlemin muhatabını doğrudan etkilemeyen ve onlar için bağlayıcı sonuçlar öngörmeyen işlemler ile kamu gücüne dayanılmadan yapılan işlemlere yönelik bireysel başvuru yoluna gidilemez²⁸.

6216 sayılı Kanunun 46. maddesinin ikinci fıkrasında, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru hakkını haiz olmadıkları, özel hukuk tüzel kişilerinin ise kişiliklerine ilişkin olmayan hakların ihlâli bakımından bireysel başvuru yapamayacakları düzenlenmiştir²⁹. Kamu tüzel kişilerinin kamu gücünü kullanan tüzel kişiler olmasından dolayı, bu hükmün isabetli olduğu doktrinde ifade edilmekle birlikte³⁰, bir kamu tüzel kişinin diğer bir kamu tüzel kişinin hakkını ihlâl etmesi hâlinde, ilgili kamu tüzel kişinin bireysel başvuru yapmaması Anayasa'nın 36. maddesine aykırılık teşkil etmektedir. Mahkemeler önünde eşitlik ilkesine uygun olarak, bu imkânın kamu tüzel kişilerine de tanınması isabetli olur idi³¹.

6216 sayılı Kanunun 46. maddesinin üçüncü fıkrasında ise, yabancıların sadece Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklara ilişkin bireysel başvuru hakkı bulunmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, yabancılar Anayasada sadece vatandaşlara tanınan sınır dışı edilmeme, kamu hizmetine girme, seçme ve seçilme hakkı gibi temel haklar bakımından bireysel başvuruda bulunamaya-

27 Pekcanitez, s. 267; Kılınç, s. 25-26; Mellinghof, s. 49; Holzinger, s. 89-90; Ermenek, s. 7; Ekinci & Sağlam, s. 17; Kanadoğlu, s. 82 vd.; Çınar, İbrahim (2015) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı İle Mahkemenin Kişi Bakımından Yargı Yetkisi Konusunda Verdiği Kararlar', Haşim Kılıç'a Armağan, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1297; AYM, Başvuru No: 2013/1977, K. T. 09.01.2014; AYM, Başvuru No: 2013/6179, K. T. 20.03.2014.

28 Sabuncu & Esen Arnwine, s. 231; Erdinç, s. 109. Doktrinde anılan düzenlemenin, bireysel başvuruyu Anayasa'ya aykırılık def'inden ayırdığı ifade edilmektedir. Bkz. Ermenek, s. 7.

29 Dernekler ve meslek kuruluşları, üyelerinin haklarıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunamaz. Bunlar sadece tüzel kişiliğin haklarıyla ilgili konularda başvuru yapabilirler. Bkz. Pekcanitez, s. 267; Sabuncu & Esen Arnwine, s. 230; Kılınç, s. 31; Ermenek, s. 29; Çınar, s. 1298; Ekinci & Sağlam, s. 9.

30 Erdinç, s. 108.

31 Sabuncu & Esen Arnwine, s. 231; Göztepe, s. 29; Ermenek, s. 29; Kanadoğlu, s. 55, 59-61. Almanyada ise, üniversiteler, enstitüler ve radyo televizyonun devlet yapısı ile bağlantılı olmalarına rağmen, bir dereceye kadar devletten bağımsız faaliyet yürüten kuruluşların taşıyıcısı oldukları haklarla sınırlı olarak başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmektedir. Bkz. Göztepe, s. 50; Kılınç, s. 29.

çaklardır³². Doktrinde bir görüşe göre, Anayasa'nın 13. maddesi bireysel başvuru bakımından da geçerli olmalıdır. Dolayısıyla bireysel başvuru hakkına sahip olanlar bakımından öngörülen sınırlandırma sebeplerinin Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlenmesi gerekirdi. Anayasa'da bu şekilde düzenleme yapılmadığından, yabancılar hakkında getirilen sınırlandırma dışındakiler Anayasa aykırıdır. Zira Anayasa'nın 148. maddesindeki "herkes" ibaresi, 6216 sayılı Kanun ile daraltılmıştır³³.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir bireysel başvuruda, başvuru İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, hissedar olduğu taşınmaza kamulaştırmaz el attığı iddiasıyla aleyhine açılan dava sonucunda tazminata hükmedilmesinin mülkiyet ve adil yargılanma haklarını ihlâl ettiğini, kamu gücü kullanılmadığını, davanın özel hukuk tüzel kişisi olarak eşitler arasındaki bir dava olduğunu ve taraflar arasında paylı mülkiyet hakkının kullanımından kaynaklanan ihtilaf bulunduğunu ileri sürerek bireysel başvuru ehliyetine sahip olduğunu iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi ise, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuruda bulunamayacağını, ilgili idarenin içinde bulunduğu hukukî ilişkinin niteliğinin bir önemi olmadığını, kuruluş, görev ve yetkileri kanunla düzenlenen, kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleri ile donatılan ve kamu tüzel kişiliğini haiz üniversitelerin bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığını belirterek, kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir³⁴.

32 Sabuncu & Esen Arnwine, s. 231; Kılınç, s. 29; Çınar, s. 1313; Ekinci & Sağlam, s. 8; Kaya, s. 95.

33 Ermenek, s. 30.

34 Karşı oy yazısına göre, 6216 sayılı Kanunun 46. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuruda bulunamayacaklarına ilişkin düzenlemeyi, kamu tüzel kişilerinin kamu gücünü kullanmadıkları durumlara da uygulamak ve kamu tüzel kişilerinin hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunamayacaklarını kabul etmek, bireysel başvurunun amacına aykırı düşer. Kamu tüzel kişilerinin kamu gücünü kullanmadıkları alanlarda, sınırlı olarak bireysel başvuruda bulunmalarını kabul etmek gerekir. Nitekim Alman Hukukunda da kamu tüzel kişilerinin istisnaen, hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı gibi yargılamaya ilişkin temel haklar yönünden bireysel başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmiştir. İnceleme konusu olayda da, kamu tüzel kişiliğini haiz İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi tarafından bireysel başvuruda bulunmuş olup, mülkiyet hakkının ihlâli bakımından kamu tüzel kişisi olması nedeniyle kişi yönünden yetkisizlik kararı verilebilirse de, adil yargılanma hakkı bakımından kişi yönünden yetkisizlik kararı verilmemesi gerekirdi. Zira Anayasa'nın 36. maddesinde tanınan hakların devamı niteliğinde olan bireysel başvuru hakkını tanımamak, hak arama yollarının niteliğine aykırı düşmektedir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1430, K. T. 21.11.2013.

Ayrıca yasama işlemlerinden, idarenin düzenleyici işlemlerinden, Anayasa Mahkemesi kararlarından veya Anayasa Mahkemesi'nin yargı denetiminde olmayan işlemlerinden hakları ihlâl edilenlerin, bireysel başvuruda bulunamayacakları düzenlenmiştir (6216 sayılı Kanun m. 45/III)³⁵. Bir bireysel başvuruda, başvuru, açtığı vekâlet alacağına tahsiline ilişkin alacak davasında usul ve kanuna uygun yargılama yapılmadığını, yargılamanın makul sürede sonuçlanmadığını, Yargıtay kararlarının gerekçesiz olduğunu belirterek, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüş, aynı zamanda 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 174. maddesinin ikinci fıkrasının kısmen iptalini talep etmiştir. Anayasa Mahkemesi, bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna gidilemeyeceğini, bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlâline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabileceğini belirterek, başvurunun ilgili kısmının konu bakımından yetkisiz olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir³⁶.

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında, olağan kanun yollarının tüketilmesi üzerine, bireysel başvuru yoluna başvurulabileceği öngörülmüştür. Bu şart, 6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin ikinci fıkrasında ise,

35 Bu düzenlemeye ilişkin eleştiriler için bkz. Özbey, Özcan (2013) Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı, İkinci Baskı, Ankara, Adalet Yayınları, 2013, s. 213; Erdinç, s. 114-115. İlgili düzenleme, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yolunda, yasanın geçerlilik ve uygunluk koşullarını değerlendiremeyeceğini, başka bir deyişle bireysel başvuru incelemesinde somut norm denetimi yapamayacağını da ifade etmektedir. Bkz. İyimaya, s. 430-438. Aksi görüşe göre ise, ilgili düzenleme, mahkeme kararına kaynaklık eden yasa veya düzenleyici idarî işlemin anayasaya uygunluğunun denetlenmesine imkân sağlamaktadır. Bkz. Göztepe, s. 27, 32; Aydın, s. 143-144; Eren, Ceren Sedef (2014) 'İtiraz Yolunda Mahkeme Kavramı ve Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Yolunda Mahkeme Niteliği', Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, S: 1, s. 139-142. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, soyut ve somut norm denetimlerinin yanında, anayasa şikâyetleri kapsamında da norm denetimi yapabilmektedir. Türk Hukukundan farklı olarak, yasalar, anayasa şikâyetinin konusunu oluşturabilmektedir. Bkz. Kunig, Philip (2015) 'Verfassungsgerichte Als Akteure Der Fortentwicklung Der Rechtsordnung-Erfahrungen Aus Deutschland', Haşim Kılıç'a Armağan, C: I, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 671.

36 AYM, Başvuru No: 2013/988, K. T. 10.03.2015. Hâkimin kararı, bir kanun hükmünün uygulanmasına değil, kendi yarattığı hukuka dayanıyor ve temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edilmesi söz konusuysa, bu durumda da bireysel başvuru yolu mümkündür. Bkz. Ermenek, s. 39-40; Kanadoğlu (2013) s. 22.

mevcut idarî ve adlî başvuru yollarının tamamının tüketilmesi şeklinde ifade edilmiştir³⁷. Doktrinde bir görüşe göre, olması gereken hukuk bakımından Anayasa'nın ilgili maddesindeki düzenlemenin genel ve soyut olması, 6216 sayılı Kanundaki düzenlemenin ise daha özel olması, ancak temel hakları sınırlar nitelikte olmaması gerektiği için 6216 sayılı Kanundaki düzenleme Anayasa'ya aykırıdır³⁸. Anılan şart, bireysel başvurunun ön şartı ve kabul edilebilirlik şartıdır. Dolayısıyla bireysel başvuru yoluna, temel hak ihlallerinin diğer hak arama yollarıyla giderilememesi durumunda başvurulmaktadır. Bu durum, bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte olduğunu göstermektedir³⁹. Böylece bireysel başvuru olanağında, Anayasa Mahkemesi, kanun yolu mercii gibi denetim yapmayacaktır. Bu anlamda, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yolu incelemesinde, hukuka uygunluk bakımından değil, temel hakların yargılamada ihlâl edilip edilmediği yönünden değerlendirme yapacaktır⁴⁰. Örneğin, görevini yaparken haksız olarak vekâletten azledildiği, vekâlet alacağı davası açtığı, ancak davada faize hükmedilmediği ve makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasını içeren bir bireysel başvuruda, vekâlet alacağı davasında

-
- 37 Başvuru yolları kavramından, başvuruçunun iddiaları bakımından makul bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yollarının anlaşılması gerekir. Dolayısıyla başvuru yolları etkisiz ise, tüketilmesi gerekmez. Başvurulabilecek birden fazla etkili başvuru yolunun bulunması durumunda, başvuruçunun aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamını tüketmesi beklenemez. Bununla birlikte, makul sürede yargılanma hakkı ihlâli iddiasını içeren başvurular bakımından başvuru yollarının tüketilmesi gerekmez. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oder, Bertil Emrah (2013) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda İlk Evre, Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihat', Güncel Hukuk Dergisi, Eylül, s. 15; Tural, Erhan (2015) 'Bireysel Başvurunun İşlev ve Niteliği ile Başvuru Yollarının Tüketilmesi Zorunluluğu', Haşim Kılıç'a Armağan, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1796 vd.; Ekinci & Sağlam, s. 19; AYM, Başvuru No: 2013/1243, K. T. 16.04.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1582, K. T. 07.11.2013; AYM, Başvuru No: 2013/2355, K. T. 07.11.2013; AYM, Başvuru No: 2012/13, K. T. 02.07.2013.
- 38 Göztepe, s. 25-27; Ulukapı, Ömer & Çon, Ömer (2014) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunun Medenî Usûl Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi', Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C: II, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1954-1955.
- 39 Pekcanitez, s. 266; Sabuncu & Esen Arnwine, s. 231; Kılınç, s. 36-37; Mellinghof, s. 56; Holzinger, s. 90-91; Ermenek, s. 8; Oder, s. 15; Erdinç, s. 116 vd.; Kanadoğlu, s. 103, 110. Bireysel başvurunun ikinciliği ile bağlantılı olan bir husus da bireysel başvurunun kapsamıdır. İlk derece mahkemesinde ve kanun yollarında dayanılmayan iddialar, bireysel başvuruda inceleme konusu yapılamaz. İlk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen vakıalar ve deliller de bireysel başvuru kapsamında ileri sürülemez. Bireysel başvuru incelemesi, başvuru kapsamıyla sınırlıdır. Ancak, Anayasa Mahkemesi nitelendirme yetkisini de haizdir. Bkz. Ermenek, s. 38; Oder, s. 16.
- 40 Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 1108; Erdinç, s. 118; Ekinci & Sağlam, s. 18-19.

verilen karar hakkında başvuru tarafından temyiz yoluna başvurulmadığı, dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmemiş olduğu sonucuna varılarak, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir⁴¹.

Kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlar bakımından, bireysel başvuru incelemesi yapılamayacaktır (An. 148/IV). Bu düzenleme, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurunun ikincil nitelikte olmasının bir sonucudur⁴². Bu anlamda, Anayasa Mahkemesi, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin başvuruları açıkça dayanaktan yoksun bularak reddetmektedir. Örneğin, açılan boşanma davasında mahkemenin tarafların malvarlığı durumu hakkında eksik ve hatalı değerlendirme yaptığı, aleyhinde tazminat ve nafaka ödenmesine karar verildiği, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruda, ileri sürülen iddiaların, delillerin değerlendirilmesine, hukuk kurallarının yorumlanmasına ve yargılamanın sonucuna ilişkin olmasından bahisle, kanun yollarında değerlendirilebilecek iddiaların bulunduğu gerekçesiyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir⁴³.

- 41 AYM, Başvuru No: 2013/4785, K. T. 15.04.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2012/1027, K. T. 12.02.2013; AYM, Başvuru No: 2013/5956, K. T. 15.04.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2225, K. T. 06.05.2015; AYM, Başvuru No: 2012/403, K. T. 26.03.2013; AYM, Başvuru No: 2012/367, K. T. 17.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1205, K. T. 17.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1394, K. T. 24.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/3300, K. T. 18.09.2014; AYM, Başvuru No: 2013/6314, K. T. 20.03.2014; AYM, Başvuru No: 2013/7318, K. T. 10.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/9403, K. T. 14.10.2015. İhtiyatî tedbir kararı nedeniyle mülkiyet hakkının ihlâl edildiğine ilişkin iddialar, hukuk düzenimizde öngörülen başvuru yolları (asıl hükümle birlikte temyiz edilme) usûlüne uygun tüketilmediği için kabul edilemez. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/7565, K. T. 08.05.2014. Somut davanın konusu olmayan şikâyetler bakımından, bireysel başvuru diğer kabul edilebilirlik şartları incelenmeksizin, başvuru yolları tüketilmediği için reddedilmektedir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1675, K. T. 18.09.2014.
- 42 Bireysel başvuru konusu olan uyumsuzluklar, kural olarak kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlardır. Ancak, kanun yolunda gözetilmesi gereken her husus, bireysel başvuru konusu değildir. Aksi takdirde, kanun yollarının tüketilmesi koşulu anlam ifade etmez. Bkz. Göztepe, s. 23.
- 43 AYM, Başvuru No: 2013/3253, K. T. 16.07.2014. Bir diğer bireysel başvuruda, başvuru konusunun dava konusu sözleşmede yer alan hükmün haksız şart sayılması gerektiği iddiasının kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, ilk derece mahkemesi kararının bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik de içermediği anlaşıldığından, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması sebebiyle reddedilmesi gerekir. bkz. AYM, Başvuru No: 2013/731, K. T. 08.05.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/988, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5486, K. T. 04.12.2013; AYM, Başvuru No: 2012/1143, K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1341, K. T. 21.05.2015; AYM, Başvuru No: 2013/614, K. T. 25.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1326, K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No:

Anayasa Mahkemesi'ne göre, bilirkişi heyetinde hukukçu bilirkişi bulunması zorunluluğu olmadığı gibi, başvurucunun açtığı davanın niteliği dikkate alındığında, hükme esas alınan bilirkişi heyetinde hukukçu bilirkişi olmamasının başvurucunun aleyhine bir durum yaratmadığı takdirde bu yöndeki iddia kanun yolu şikâyeti niteliğindedir⁴⁴. Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararının isabetli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 266. maddesinin birinci fıkrasında, çözümü hukuk dışında, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişiye başvurulacağı, anılan maddenin ikinci fıkrasında ise hukukî konularda bilirkişilik yapılamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun⁴⁵ 3. maddesinin üçüncü fıkrasında da, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamayacağı düzenlenmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33. maddesinde belirtildiği üzere hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesi gereğince de hukukî konularda hâkimin bilirkişiye başvurması söz konusu olmamalıdır. Bununla birlikte mahkemece yapılan kararın esasına etkili olmayan maddî hatalar da kanun yolu şikâyeti niteliğindedir⁴⁶.

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru talebini inceleyebilmesi için bireysel başvuruya konu teşkil edecek ihlâllerin, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânının tanınmasından sonra gerçekleşmesi gerekir. Bu tarihten önce gerçekleşen ihlâlleri içeren bireysel başvurularda, Anayasa Mahkemesi tarafından zaman bakımından yetkisizlik kararı verilmektedir⁴⁷. Bu konuda, iş

2013/252, K. T. 26.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1205, K. T. 17.09.2013; AYM, Başvuru No: 2012/1254, K. T. 07.03.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1211, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1762, K. T. 16.10.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2386, K. T. 04.11.2015; AYM, Başvuru No: 2013/3300, K. T. 18.09.2014; AYM, Başvuru No: 2014/1512, K. T. 30.06.2014.

44 AYM, Başvuru No: 2013/1710, K. T. 18.06.2014. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3613, K. T. 30.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2328, K. T. 10.03.2015.

45 Resmi Gazete, T: 24.11.2016, S: 29898.

46 AYM, Başvuru No: 2013/6833, K. T. 03.04.2014.

47 6216 sayılı Kanunun geçici birinci maddesinin sekizinci fıkrasında, Anayasa Mahkemesi'ne 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine bireysel başvuruda bulunabileceği düzenlenmiştir. Bu sürenin öngörülmesinin amacı hukuk güvenliğini sağlamak ve geçmişte sonuca bağlanmış dosyaların tekrar incelemesini önleyerek Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünü artırmamaktır. Böyle bir süre belirlenmesinin diğer bir amacı da, Anayasa Mahkemesi'nin yapısının bireysel başvuruların incelenmesine uygun hâle getirilmesidir. Bkz. Korkmaz, Ramazan (2014) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Uyulması Gereken Süreler', Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı) C: II, İzmir, s. 1960.

mahkemesinde açılan davada fazla çalışma ücretiyle ilgili yeterli delil varken delillerin mahkemece değerlendirilmediği ve şartları olduğu hâlde fazlaya ilişkin hakları için ayrı açtığı dava ile birleştirilmediği nedenlerine dayanan bireysel başvuruda, iş mahkemesince ihbar tazminatı ve ücretli izin alacağı dışındaki taleplerin reddedildiği ve bireysel başvuru imkânının tanındığı tarihten önce ilgili kararın Yargıtay'ın 29.12.2009 tarihli onama kararıyla kesinleştiği anlaşıldığından, zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir⁴⁸.

6216 sayılı Kanunun 47. maddesinin beşinci fıkrasında ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64. maddelerine göre, başvuru yolu öngörülmemişse ihlâlin öğrenildiği, başvuru yolu düzenlenmişse ilgili yolların tüketildiği tarihten itibaren otuz günlük süre içinde bireysel başvuru hakkının kullanılması gerekmektedir⁴⁹. Anılan süre, taraflara yönelik olup, hak düşürücü niteliktedir. Kanunda öngörülen sürenin geçirilmesi durumunda, *süre aşımı* nedeniyle bireysel başvuru talepleri reddedilmektedir⁵⁰. Bununla birlikte, mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurusunu

48 AYM, Başvuru No: 2013/2265, K. T. 16.10.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2012/1143, K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No: 2012/51, K. T. 25.12.2012; AYM, Başvuru No: 2012/317, K. T. 16.04.2013; AYM, Başvuru No: 2013/6047, K. T. 23.01.2014; AYM, Başvuru No: 2013/7042, K. T. 18.11.2015; AYM, Başvuru No: 2013/7597, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/9786, K. T. 17.07.2014.

49 Anayasa Mahkemesi'ne göre, olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması, otuz günlük süreyi durdurmaz. Başka bir ifadeyle, bireysel başvuru yapılmadan önce, yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması gerekmez. Ancak, doktrinde yargılamanın yenilenmesi talebinin kabul edilmesi ve davanın esastan incelenmesi durumunda, başvuru süresinin başlangıcının yargılamanın yenilenmesi sonucuna göre belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bkz. Ekinci, Hüseyin (2013) 'Kabul Edilebilirlik Kriterleri', Bireysel Başvuru İnceleme Usûlü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) (Editör: Musa Sağlam) Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 133-135; Ermenek, s. 26-27; Korkmaz, s. 1971-1972; Ekinci & Sağlam, s. 23; Tural, s. 1799.

50 Bir bireysel başvuruya göre, delil tespiti talebi, ilk derece mahkemesince reddedilmiş olup, Yargıtay'ca ilk derece mahkemesi kararının delil tespiti talebinin çekişmesiz yargı niteliğinde olması ve nihai bir kararın bulunmamasından dolayı başvuru sahibinin temyiz talebinin de reddedilmesi üzerine, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuruda, temyiz talebine ilişkin kararın ilgiliye 12.03.2014 tarihinde tebliğ edilmiş olduğu, ancak bireysel başvuru tarihinin 05.08.2014 olması üzerine, otuz günlük sürenin geçtiği anlaşılmıştır. Süre aşımı nedeniyle bireysel başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2014/13014, K. T. 14.10.2015. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/335, K. T. 18.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/6325, K. T. 15.04.2014; AYM, Başvuru No: 2013/9768, K. T. 30.06.2014.

yapamadığı takdirde, başvuruca mazeretinin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilmesine olanak tanınmıştır (6216 s. Kanun m. 47/V; İçtüzük m. 64/II)⁵¹.

Bireysel başvurunun konusunun temel hak ihlali olmasının yanında⁵², başvuruca önemli bir zarara uğraması da gerekmektedir. 6216 sayılı Kanununun 48. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, Anayasa'nın uygulanması, yorumlanması ya da temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi bakımından önem arz etmeyen ve önemli bir zararı içermeyen başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verilecektir⁵³.

-
- 51 Bir görüşe göre, bireysel başvuru süresinin kaçırılması durumunda ilgili süre Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 95. maddesi gereğince, eski hâle getirme bağlamında taraflara yöneliktir. Bkz. Ermenek, s. 25. Diğer görüşe göre ise, anılan düzenlemede, eski hâle getirme kurumundan farklı ve kendine özgü bir mekanizma olarak mazeret kurumuna yer verilmiştir. Bkz. Çınar, Sinan (2015) 'Bireysel Başvuruda Haklı Mazeret ve Sonuçları', Haşim Kılıç'a Armağan, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1353-1354.
- 52 Temel hakları, bir medeni hukuk davasına ilişkin temyiz mercii tarafından verilen kararın denetlendiği bir anayasa şikâyeti çerçevesinde, objektif değerler düzeni olarak nitelendirilmek mümkündür. Objektif değerler düzeni ifadesiyle, temel hakların, yasanın yorumlanmasında ölçüt norm olmaları sağlayan ve aykırı olan yorumları hariç tutan bir etkiye sahip olmaları kastedilmektedir. Bkz. Kunig, s. 671-672.
- 53 Şirin, s. 554 vd.; Ekinci & Sağlam, s. 24. Açıkça dayanaktan yoksunluk ölçütünün yorumu ve Anayasa Mahkemesi'nce değerlendirilmesi bakımından geniş bilgi için bkz. Şirin, s. 562-563; Algan, Bülent (2014) 'Bireysel Başvurularda Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 63, s. 250 vd.; Ekinci & Sağlam, s. 21-22. Başvuruca, açtığı boşanma davasında, birleşen dosya davacısının davasının kabul edildiğini, yargılamada karşı tarafın beyanlarına üstünlük tanınması ve kendi beyanlarının dikkate alınmaması sonucunda eşitlik ilkesine uyulmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise şöyle karar vermiştir: Olaya ilişkin iddialarını ve hangi Anayasa hükmünün ihlâl edildiğine ilişkin açıklamalarını ispatlama yükümlülüğü başvuruca ait olmasına rağmen, başvuruca tarafından soyut şekilde birtakım Anayasa hükümlerine atıfta bulunulmakla birlikte, belirtilen hükümlerin nasıl ihlâl edildiğine ilişkin bir açıklamada bulunulmadığı ve iddialarını ispatlamaya çalışmadığı anlaşıldığından, başvurunun bu kısmının diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/354, K. T. 31.12.2014. Bir diğer bireysel başvuruda ise, başvuruca mahkemece davanın reddine yönelik olarak verilen kararın, duruşma talepleri olmasına rağmen, duruşma yapılmaksızın temyiz incelemesinin sonuçlandırılması nedeniyle adil yargılanma haklarının ihlâl edildiğini ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi ise, Yargıtay'ın duruşma talebine ilişkin bir karar verilmeden temyiz incelemesini yaptığını, başvuruca ise iddia ve delillerini ilk derece mahkemesi ve üst mahkemede ileri sürme imkânı bulduğu

II. MEDENÎ USÛL HUKUKU İLKE VE KURUMLARI AÇISINDAN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

A. MAKUL SÜRE İÇİNDE YARGILANMA

Makul süre içinde yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle zarara uğramalarının önlenmesi, yargıya olan güvenin korunması ve uyuşmazlığın gerekli özen gösterilerek çözümlenmesidir⁵⁴. Makul süre içinde yargılanma hakkı, adil yargılanma hakkının kapsamına dâhildir (AİHS m. 6; An. m. 36). Mahkemelerin makul süre içinde karar vermeleri, Anayasa'nın 141. maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 30. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Uyuşmazlıkların makul süre içinde çözümlenmesi, hukuk devletinin de gereklerinden biridir.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında makul süre incelemesi yapmaktadır. Makul süre incelemesinde uyuşmazlığın karmaşık oluşu, başvuru ve yetkili mercilerin tutumları, yargı sisteminin yapısı, davaya konu hakkın başvuru tarafından önemi gibi ölçütler değerlendirilmektedir. Makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ilişkin bireysel başvurularda, başvuranın davasında haklı olup olmadığı önemli değildir⁵⁵. Anayasa Mahkemesi, makul süre incelemesinde, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini kabul ettiği durumda, başvuru talebi olmakla birlikte, ihlâl neden olduğu mağduriyetin giderilmesi adına manevî tazminata da karar vermek-

nu, bununla birlikte başvuruların tazminat davasının reddine karar verilmesi üzerine yapmış oldukları duruşmalı temyiz talebinde mahkeme önünde dile getiremediği iddialarını ileri süreceklerine ilişkin açıklamada bulunmadıklarını, dolayısıyla başvuruların yargılamanın sonucunu etkileyecek usûle ilişkin bir imkândan mahrum bırakılmadığını belirterek, adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1943, K. T. 09.09.2015. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/514, K. T. 02.10.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1394, K. T. 24.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1586, K. T. 18.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1876, K. T. 08.09.2015; AYM, Başvuru No: 2013/2263, K. T. 26.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/3617, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/4558, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5367, K. T. 25.02.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5574, K. T. 30.06.2014; AYM, Başvuru No: 2014/776, K. T. 12.03.2015.

- 54 Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 382; Gökcan, Hasan Tahsin (2015) 'Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Kapsamında Makul Sürede Yargılanma Hakkı', Haşim Kılıç'a Armağan, C: I, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 819;
- 55 Anılan ölçütler, makul sürenin belirlenmesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce de gözetilmektedir. Bkz. Turan, Hüseyin (2012) 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı', Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y: 3, S: 11, s. 61; Gökcan, s. 839, 847.

tedir. Makul süre ihlâli nedeniyle maddî tazminat ise, ihlâl ile oluştuğu iddia edilen zarar arasında illiyet bağının bulunduğu hâllerde kabul edilmektedir⁵⁶.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuruda, başvurucular, taşınmazlara ilişkin kadastro mahkemesinde görülen davanın otuz beş yıldır karara bağlanmamış olması ve uzun süren yargılama nedeniyle taşınmazlardan gerekli şekilde yararlanamadıklarını ileri sürerek, uğradıkları zararın tazminine karar verilmesini talep etmişlerdir. Anayasa Mahkemesi ise, kararında şu tespitleri yapmıştır: Bir davanın görülme süresinin makul olup olmadığının tespitinde, davanın niteliği, bireylerin ve yargı organının tutumu, üst mahkemede inceleme yapılıp yapılmadığı, tarafların menfaatleri gibi esaslar göz önünde bulundurulmaktadır. Bu esasların toplam etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Somut başvuruda, 3402 sayılı Kanunda yer alan hükümlere tâbi olan ve taraflarca hazırlanma ilkesinin geçerli olmadığı yargılama faaliyetinde, mahkemelerin gerekli sürede uyuşmazlığı sonlandırmaları konusunda daha hassas davranmaları gerekmektedir. Dava bütün olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık otuz dokuz yıl içerisinde yargılamanın devam etmesi, yargılamanın makul sürede yapılmadığını göstermektedir⁵⁷.

Makul süre değerlendirilmesinde, sürenin başlangıcı olarak davanın ikame edildiği tarih esas alınmaktadır. Bununla birlikte, mahkemeye başvurmadan önce uyuşmazlık bakımından karar almaya yetkili idarî merciye başvurulduğu durumlarda, ilgili merciye başvurulduğu tarih sürenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sürenin bitiş tarihi ise, icra aşaması da dâhil edilerek, yargılama sürecinin sonlandırıldığı tarihtir. Ancak devam eden yargılamalarda, sürenin sonu bireysel başvurunun karara bağlandığı an olarak kabul edilmektedir⁵⁸.

56 Gökcan, s. 860; Özbey, s. 430. İlgili Anayasa Mahkemesi kararları için bkz. AYM, Başvuru No: 2013/6816, K. T. 18.06.2014; AYM, Başvuru No: 2014/2803, K. T. 08.09.2014; AYM, Başvuru No: 2013/6816, K. T. 18.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/4785, K. T. 15.04.2014; AYM, Başvuru No: 2014/579, K. T. 08.09.2014.

57 Anılan bireysel başvuruda, aynı zamanda, davacı olan başvurucuya 22.450,00 TL, yargılamayı murislerinden intikalle takip eden diğer başvuruculara 1.150,00 TL, 1.750,00 ile 2.050,00 TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3839, K. T. 18.06.2014. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3578, K. T. 25.02.2015.

58 AYM, Başvuru No: 2012/13, K. T. 02.07.2013. Başvurucu, kamulaştırmасız el atılan taşınmaz bedelinin ödenmesi davası sonunda Belediye aleyhine hükmedilen bedelin ödenmediğini, Belediye aleyhine icra takibi yapıldığını, ancak Belediyenin kamu mallarının haczedilmezliğine dayalı kanun hükümlerine dayanarak ödemediğini, dolayısıyla

Benzer bir bireysel başvuruda, taşınmazın kadastro tespitinin iptali talebiyle açılan, otuz dört yıldır sonuçlandırılmayan ve derdest olan davanın konu olduğu bireysel başvuruda, ilgili yargılamada makul olmayan bir gecikmenin olduğuna ve adil yargılanma hakkı kapsamında başvurunun kabul edilmesine karar verilmiştir⁵⁹.

Diğer bir bireysel başvuruda, başvuru, 1956 yılında açılan ve muristen intikalle takip ettiği hukuk davasının kadastro mahkemesinde henüz sonuçlanmadığını belirterek, makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğinin tespitini ve ihlâl sebebiyle uğradığı zararın tazminini talep etmiştir. Anayasa Mahkemesi'nce, yaklaşık elli sekiz yıllık yargılamada makul olmayan bir gecikmenin olduğu, anayasal bir hakkın ihlâl edildiği ve başvuruçunun davayı muristen intikalle takip ettiği nazara alınarak, 1.050 TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir⁶⁰. Başka bir bireysel başvuruda, tüketici sıfatıyla görülen, cep telefonu faturasında bildirilen miktarda borç bulunmadığının tespitine ilişkin davanın, yaklaşık beş yıl altı ay sürmesi durumunda, makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği kabul edilmiştir⁶¹.

Anayasa Mahkemesi'nin kararlarından anlaşıldığı üzere, kadastro mahkemelerinde yürütülen yargılamaların makul sürede tamamlanmadığı yönün-

mülkiyet ve adil yargılanma haklarının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, kesinleşmiş mahkeme kararlarının makul sürede uygulanmaması ya da icra edilmesinin adil yargılanma hakkının ihlâlî niteliğinde olduğunu, somut olayda başvuruçular lehine verilen mahkeme kararlarının icrası için başvuruçuların gerekli tüm girişimlerde bulunmalarına rağmen Belediye tarafından gerekçe gösterilmeksizin dört yılı aşkın süre boyunca yerine getirilmediğini ve anılan sürenin makul olmadığını belirterek, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/711, K. T. 03.04.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3457, K. T. 25.02.2015; AYM, Başvuru No: 2013/4824, K. T. 25.02.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5926, K. T. 06.10.2015; AYM, Başvuru No: 2013/9403, K. T. 14.10.2015. Başka bir bireysel başvuruda ise, taşınmaz mülkiyetine ilişkin bir uyuşmazlık olduğu, bu yargılamada yazılı yargılama usûlünün geçerli olduğu, iki dereceli bir yargılama sonucunda kararın kesinleştiği dikkate alınarak, yaklaşık üç yıl sekiz aylık bir süreçte yargılamanın devam etmesini konu alan bireysel başvurunun makul sürenin aşılmadığı gerekçesiyle reddine karar verilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/2263, K. T. 26.06.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/4558, K. T. 10.03.2015.

59 AYM, Başvuru No: 2013/3337, K. T. 08.09.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2014/889, K. T. 08.09.2014; AYM, Başvuru No: 2013/8720, K. T. 17.11.2014; AYM, Başvuru No: 2013/8821, K. T. 08.09.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2116, K. T. 23.01.2014.

60 AYM, Başvuru No: 2014/385, K. T. 08.09.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2014/3876, K. T. 17.11.2014.

61 AYM, Başvuru No: 2014/2243, K. T. 18.06.2014.

deki iddiaları içeren bireysel başvurularda, özellikle 3402 sayılı Kanunda yer alan ve makul süre içinde yargılamanın yapılmasına hizmet eden özel usûl hükümlerinin dikkate alınmadığına vurgu yapılarak, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin bir ihlâl olduğuna ve başvuruçunun talep etmesi hâlinde belli bir miktar tazminat ödenmesine karar verilmektedir⁶². Bireysel başvuru üzerine karar verilen tazminat, Anayasa'nın 40. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, Devlet tarafından ödenecektir. Ancak Devlet ödediği tazminat miktarını, ilgili hâkime rüçû edecektir. Bu husus Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 93/A maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 46. maddesinde öngörülen sorumluluk hâllerinden farklıdır. Bununla birlikte, yukarıda zikredilen karardan da anlaşıldığı üzere, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği açık olan bu başvurularda, yargılama faaliyetinin uzunluğu nedeniyle uğranılan manevî zararların karşılığı olarak, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında takdir ettiği tazminat miktarlarının hukuka, adalete ve yargıya güven ilkesinin gördüğü zarar ile orantılı olmadığı görülmektedir.

Başka bir bireysel başvuruda, başvuruçunun, 2009 tarihinde iş mahkemesinin alacak davası sonunda verdiği kararın icra edilemediğini ve davasının makul sürede sonuçlandırılmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, mahkeme kararlarının uygulanmasının yargılama sürecini tamamlayan bir unsur olduğunu, somut başvurunun dayanağını oluşturan mahkeme kararının makul sürede icra edilememesinin mahkemeye erişim hakkı kapsamında, adil yargılanma hakkının ihlâli iddiası olarak değerlendirilebileceğini belirterek, başvuru açısından icra takibinin başlatıldığı tarihten itibaren on iki gün geçmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediği sonucuna varmıştır. Yargılama süreciyle ilgili olarak ise, işçi alacaklarının ödenmesi davasında, bilirkişi incelemesi yapıldığı, kararın temyiz incelemesinden geçtiği ve davanın işe iade davası da olmadığı anlaşıldığından, üç yılı aşkın bir sürede yürütülen yargılamanın makul olduğuna ve adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir⁶³. İşçi alacaklarının tahsili istemiyle açılan ve yaklaşık yedi yıl

62 AYM, Başvuru No: 2012/12, K. T. 17.09.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1115, K. T. 05.12.2013; AYM, Başvuru No: 2012/673, K. T. 19.12.2013; AYM, Başvuru No: 2013/2225, K. T. 27.06.2015.

63 AYM, Başvuru No: 2013/4454, K. T. 15.10.2014. Benzer bir bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi, işçilik alacağına ilişkin davanın yaklaşık üç buçuk yıl sürdüğünü, sürenin büyük bir kısmının temyiz incelemesinde geçtiğini, özellikle davanın konusunun daha önce kesinleşen bir davada alınmayan fazlaya ilişkin alacak talepli olduğunu ve detaylı bir incelemeyi gerektirmediğini belirterek, makul olmayan bir gecikmenin olduğuna ve adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ve 2.100,00 TL manevî tazminat ödenmesine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/2265, K. T. 16.10.2014.

süren bir davayı konu alan bireysel başvuruda ise, Anayasa Mahkemesi, makul olmayan bir gecikmenin olduğuna, makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ve yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle uğranılan manevî zararların karşılığında 6.500,00 TL manevî tazminat ödenmesine karar vermiştir⁶⁴.

Diğer bir bireysel başvuruda ise, iş sözleşmesinin feshedilmesi üzerine açılan feshe itiraz davasının, Kanunda belirtildiği gibi üç aylık süre içinde değil, yaklaşık kırk aylık bir sürede tamamlandığını konu alan bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği iddiası bakımından şu şekilde karar vermiştir: 4857 sayılı Kanununun 20. maddesindeki süreler düzenleyici nitelikte olup, bu süreyi aşan her yargılamada makul olmayan bir gecikmenin olduğu şeklinde yorum yapılamaz. Ancak işe iade davalarının, daha kısa sürede görülmesine ilişkin tarafların menfaati değerlendirildiğinde, süre bakımından diğer davalardan farklı olduğu sonucuna varılmaktadır. Dava dosyası bakımından temyiz kanun yoluna başvurulduğu, dosyanın Yargıtay daireleri arasında on altı aylık süre ile gidip geldiği ve dosyada eksikliklerin iki aylık sürede tamamlandığı dikkate alındığında, geçen sürenin makul olarak değerlendirilmesi mümkün olmayıp, yaklaşık üç buçuk yıl süren yargılama sürecinin uzunluğu sebebiyle uğranılan manevî zararın karşılığında 3.000,00 TL manevî tazminat ödenmesine karar verilmesi gerekir⁶⁵.

64 AYM, Başvuru No: 2014/9840, K. T. 22.06.2015. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/4701, K. T. 23.01.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2328, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/588, K. T. 03.04.2014. Benzer yöndeki bir bireysel başvuruda, hizmet tespit davasının sekiz yıl sürmesinden dolayı makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi kararındaki değerlendirmeler şöyledir: Hizmet tespit davalarının kamu düzenine ilişkin olmalarından dolayı re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı, ilk duruşmaların çoğunda tarafların sundukları ve re'sen tespit edilen tanıkların ifadelerinin alınmasıyla meşgul olunduğu, tanıkların tespiti amacıyla yazılan müzekkerelere istenilen zamanda cevap verilmediği ve tanıklara istenilen tebligatlar yapılmadığı tespit edilmiştir. Yargıtay'ca temyiz tarihinden yirmi beş ay sonra eksik inceleme gerekçesiyle bozma kararı verilmiş, ilk derece mahkemesince bazı tanıkların dinlenmesi dokuz ay sonra mümkün olmuştur. Aynı binada bulunan başka bir iş mahkemesinde derdest işçilik alacaklarına ilişkin dosyanın talep üzerine on dört ay sonra mahkemeye gelmesi de yargılamanın makul sürede yürütülmemesinde etken olmuştur. Bozma kararından sonra ilk derece mahkemesinde davanın beş farklı hâkim tarafından görülmesi de rol oynamıştır. Bunlar idarî ve yargı organlarına atfedilecek eksiklikler olup, uyumsuzlukların nihai olarak sonuçlandırılmasını sağlayacak yargı sisteminin olmadığını göstermektedir. Yargılamanın makul sürede tamamlanmaması, başvuruçunun tutum ve davranışlarından kaynaklanmamıştır. Makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ve sekiz yılı aşkın bir sürede hizmet tespit davasının görülmesi sonucunda başvuruçunun uğradığı manevî zararların karşılığı olarak 5.850,00 TL miktarında tazminata karar verilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3442, K. T. 20.03.2014.

65 AYM, Başvuru No: 2013/772, K. T. 07.11.2013. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2014/1981, K. T. 18.09.2014; AYM, Başvuru No: 2014/372, K. T. 08.09.2014; AYM, Başvuru

Anayasa Mahkemesi'nin iş davalarına dayanan bireysel başvuru sonucunda verdiği kararlardan anlaşıldığı üzere, süreyle ilgili ölçütler daha sıkı değerlendirilmektedir. Özellikle işe iade davaları bakımından başvuranın menfaati gereği, daha az sürelerin ihlâlâle yol açabileceğine karar vermektedir. İş sözleşmesinden doğan alacakların ödenmesi davası ile işe iade davaları aynı sürede yürütülmüş olmasına rağmen, Anayasa Mahkemesi'nin makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediği noktasında farklı kararlar verdiği görülmektedir. İşe iade davalarının önemine binaen, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 20. maddesinde birtakım süreler öngörülmüştür. Anılan hükme göre, işe iade davasında mahkemenin iki ay, temyiz incelemesinde ise Yargıtay'ın bir ay içinde karar vermesi gerekmektedir. Ancak uygulamada, mahkemeler işe iade davalarında, öngörülen süre içinde davaları sonuçlandıramamaktadır. Mahkemeler için öngörülmüş süreler düzenleyici nitelikte olduğundan, bu süreden sonra verilen kararların da geçerli olduğu aşikârdır⁶⁶. Ancak Kanunlarda, bu tür uyulamayacak sürelerle yer verilmesi, tarafları haklı olarak beklenti içine sokmaktadır⁶⁷. Anayasa Mahkemesi de işe iade davasına dayanan bireysel başvurularda, iş sözleşmesinin feshi durumunda uyuşmazlığın kısa sürede çözülmesi için öngörülen usûl nedeniyle, genellikle makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar vermektedir.

ru No: 2013/1326, K. T. 17.07.2014. Boşanma davasını konu alan bir bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi, yargılamanın boşanma ve tazminat taleplerini konu alan bir ihtilaf olması nedeniyle, belirli usûl işlemlerinin yapılmasının gerektiği, söz konusu iki dereceli yargılama süresinin makul süreyi aşmadığı, yargılamada sekiz ayı aşkın bir sürede taraf vekillerinin mazeretleri nedeniyle duruşmaların ertelendiği, uyuşmazlığın karara bağlanmasının yargılama makamlarının tutumu nedeniyle geciktirilmediği gerekçesiyle iddianın reddine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3253, K. T. 16.07.2014. İcra takip dosyasına ilişkin icra mahkemesine yapılan şikâyet incelemesinin bir yıl beş ay sürmesinde dolayı, makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği iddiasını taşıyan bir bireysel başvuruda ise, Anayasa Mahkemesi, şikâyet incelemesinin duruşmasız yapıldığı bir yargılamanın 2004 sayılı İcra İflâs Kanunu'nun 18. maddesi gereğince on gün içinde sonuçlandırılması gerektiğini, icra ve iflâs dairelerinin yaptığı işlemlere karşı yapılan şikâyetlerde bireylerin sürecin kısa sürede tamamlanmasındaki kişisel yararı göz önüne alındığında, bu şikâyetlere ilişkin süreçlerin süre yönünden diğer davalarla aynı nitelikte olmadığını, başvuruçunun özensiz tutum ve davranışlarda bulunmadığını ve davanın karmaşık olmadığını belirterek, yargılamada makul olmayan bir gecikmenin olduğuna karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/2386, K. T. 04.11.2015.

66 Er, Selami & Dursun, Halil İ. (2014) 'İşe İade Davalarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 115, s. 410.

67 Özekes, Muhammet (2004) 'İş Kanunu'nun 20. ve 21. Maddelerinin Medenî Yargılama ve İcra Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi', Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 489; Özekes, Muhammet (2005) 'Hukuk Yargılaması ve İcra Hukuku Yönünden İşe İade Davaları ve Uygulama Sorunları', Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku 2005 Yılı Toplantısı İş Güvencesi Kurumu ve İşe İade Davaları, İstanbul, Legal Yayıncılık, s. 144; Yılmaz, Ejder (2006) 'İşe İade Davalarında Yargılama Usûlü İle İlgili Özellikler', Sicil İş Hukuku Dergisi, S: 4, s. 26; Kar, Bektaş (2008) 'İşe İade (İş Güvencesi) Davasında Yargılama Hukuku Sorunları', Ankara Barosu Dergisi, Y: 66, S: 1, s. 112.

B. HUKUKÎ DİNLENİLME HAKKI

Hukukî dinlenme hakkı, Anayasa'nın 36. maddesinde ve AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Hukukî dinlenme hakkına iddia ve savunma hakkı denilse de, hukukî dinlenme hakkı daha geniş bir muhtevayı haizdir⁶⁸.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, hukukî dinlenme hakkının unsurları; tarafların yargılamayla ilgili olarak bilgi sahibi olmaları, eşit şekilde açıklama ve ispat haklarını kullanmaları, yargı organlarının da karar vermeden önce bu açıklamaları dikkate alıp değerlendirmesidir. Hukukî dinlenme hakkı, sadece yargılamanın bir kesitinde değil, tüm yargılama boyunca geçerlidir⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda hukukî dinlenme hakkının gereğinin yerine getirilmediğinin tespiti hâlinde, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar verilmektedir. Bir bireysel başvuruda, başvuru, duruşmanın kendisine bildirildiği tarihten daha önce yapılmasından dolayı, duruşmada sunulan delillere ilişkin iddia ve savunmada bulunmadığını ve temyiz incelemesinde Yargıtay'ca gerekçesiz karar verildiğini ileri sürmüştür. Başvuruya konu somut olayda, UYAP'ta görünenden daha önceki bir tarihte yapılan duruşmada başvuru vekilinin bulunmadığı, ancak davalı vekilinin hazır bulunduğu anlaşılmıştır. Anılan duruşmada sunulan bilirkişi raporları hakkında davalı vekilinin ilgili görüşleri alınmasına rağmen, başvuru duruşmaya katılamamasından dolayı raporları inceleme ve görüşlerini sunma imkânı bulamamıştır. Anayasa Mahkemesi kararında, silahların eşitliği ilkesi gereğince, tarafların aynı koşullar çerçevesinde usûlî hakları kullanmasına müsaade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Duruşmanın UYAP kayıtları ve duruşma tutanaklarında belirtilen tarihten önce yapıldığı anlaşılmakta olup, temyiz dilekçesinde belirtilen bu durumun temyiz incelemesinde değerlendirilmemesi de ihlâlî ağırlaştırmakta olduğundan, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği tespit edilmiştir⁷⁰.

68 Özkes, Muhammet (2003) Medenî Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenme Hakkı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 29; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 386-387.

69 Pekcanitez, s. 272, 274; Özkes (2003) s. 85.

70 AYM, Başvuru No: 2012/603, K. T. 20.02.2014. Benzer bir bireysel başvuruda, başvuru, sulh hukuk mahkemesinde aleyhine açılan davada kendisine tebligat yapılmadığını, yokluğunda karar verildiğini, durumu temyiz ve karar düzeltme dilekçelerinde de belirtmesine rağmen, taleplerinin gerekçesiz olarak reddedildiğini, kendisine savunma hakkı tanınmadan aleyhine karar verildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, ilk derece

Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararında silahların eşitliği ilkesini zikretmesi isabetli olup, yargılamada taraflar arasında eşitliğin bulunması ve yargılama süresince de bu eşitliğin gözetilmesi gerekmektedir. Silahların eşitliği ilkesi, adil yargılanma hakkının muhtevası içinde değerlendirilmektedir⁷¹. Silahların eşitliği ilkesi gereğince, taraflara eşit olarak iddia ve savunmalarını ileri sürebilme ve hükme eşit şekilde etki edebilme imkânı tanınmalıdır⁷². Buna karşılık, kanaatimizce ilgili kararda, hukukî dinlenilme hakkına da ayrıca vurgu yapılması isabetli olur idi. Zira hukukî dinlenilme hakkı gereğince, taraflar yargılamayla ilgili bilgi sahibi olma, yargılamada açıklamada bulunma, iddia ve savunmalarını ileri sürebilme ve bu çerçevede ispat etme hakkını haizdir. Mahkemece hem tarafların hukukî dinlenilme hakkı hem de bu imkândan iki tarafın da silahların eşitliği ilkesi çerçevesinde eşit olarak yararlanmaları sağlanmalıdır. Hukukî dinlenilme hakkının unsurlarından diğeri de iddia ve savunmaların mahkemece değerlendirilmesi olup, bu değerlendirme kararla-

mahkemesinin, ana gayrimenkulün bütün bağımsız bölüm maliklerinin davaya dâhil edilmesine karar vermiş olup, başvurunun bu imkândan faydalandırılmadığını, oturduğu apartmana yönetici atanması ile ilgili davada görüşlerini mahkemeye sunma imkânının tanınmadığını, başvurunun bu yöndeki iddialarının da temyiz ve karar düzeltme incelemesinde değerlendirilmediğini belirterek silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiği ve çekişmeli yargıya uygun olarak yargılama yapılmadığı sonucuna vararak, başvurunun adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/4684, K. T. 19.11.2015.

- 71 Silahların eşitliği ilkesine ilişkin, başka bir Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru sonucunda verdiği karar şöyledir: Başvurucu, 6111 sayılı Kanun'un 53. maddesi ile 506 sayılı Kanun'un geçici 20. maddesine eklenen fıkra ile iş mahkemesinde açtığı alacak davasının dayanağı olan Yargıtay içtihatlarının uygulanamayacağını ve değişikliğin devam eden davalara uygulanmasına ilişkin hükmün, görülmekte olan davalara müdahale oluşturduğunu belirterek adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Kanunî düzenlemenin, taraflar arasında yargılama süreci başladıktan sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Kanun koyucunun, mevcut davaya etkili kanun çıkararak görülmekte olan davaya müdahale etmesinde kamu yararı olmakla birlikte, taraflar arasında yargılama başladıktan sonra kanun değişikliği yapıldığı ve davanın esasına etkili olduğu, başvurunun davayı kazanmasının mümkün olmadığı, ancak dava açıldığı zaman yerleşik içtihatlara göre başvurunun davayı kazanmasının kuvvetle muhtemel olduğu, dolayısıyla öngörülemez yasamanın müdahalesinin meşru kabul edilemeyeceği, değişiklikten sonra davalının önemli ölçüde avantajlı hale geldiği, bu şekilde yararlar dengesinin başvuru aleyhine bozulduğu ve bu durumun silahların eşitliği hakkına yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla başvurunun adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar verilmesi gerekmektedir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1426, K. T. 25.03.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2012/931, K. T. 26.06.2014; AYM, Başvuru No: 2012/928, K. T. 11.12.2014.

- 72 Pekcanitez, s. 271, 279; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 383-384.

rın gerekçesinde gösterilmelidir. Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda zikredilen kararına konu husus, duruşma tarihinin tarafa bildirilmemesi ve bunun sonucunda ilgili tarafın açıklama ve ispat hakkını kullanamamasıdır. Aynı zamanda, usûlî hakların ihlâl edildiğine ilişkin iddiaların temyiz incelemesi sonunda verilen karar gerekçesinde değerlendirilmemesi de inceleme konusu yapılmıştır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararında, silahların eşitliği ilkesinin yanında hukukî dinlenilme hakkının da ihlâl edildiğini belirtmesi gerekirdi.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olmaması veya şekli ya da görünüşte gerekçeli karar verilmesi, adil yargılanma hakkı kapsamında tarafların hukukî dinlenilme hakkının ihlâlüne neden olacaktır. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında özel olarak düzenlenmiş olduğu gibi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 297. maddesinin birinci fıkrası (c) bendi gereğince gerekçe hükmün zorunlu bir unsurdur. Bununla birlikte, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 370 ve 371. maddelerinde, temyiz incelemesinde onama ve bozma kararlarının gerekçeli olması gerektiği belirtilmiştir. Kararın gerekçeli olması, hukuk devleti ve hukukî güvenlik ilkesinin bir gereği olup, tarafların yargılamada dikkate alındığı ile açıklama ve delillerinin değerlendirildiğinin bir göstergesidir⁷³.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda, gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiği de ileri sürülmektedir. Bireysel başvuru konusu olan olayda, başvuru, hakkında verilen ilk derece mahkemesi ve Yargıtay kararlarının gerekçelerinde emsal kararların göz önünde bulundurulmadığını, bu anlamda da kararların gerekçesiz olduğunu belirterek adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararındaki değerlendirmeler şöyledir: Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi ile aynı yönde kanaat sahibi olduğu durumlarda, ilk derece mahkemesi kararındaki gerekçeyi kullanması ya da aynı gerekçeye atıf yapması karşısında, verilen kararın gerekçesiz olduğundan bahsedilemez. Zira Yargıtay'ın, ilk derece mahkemesi kararını incelediğinin ve değerlendirme yaparak onama veya bozma kararı verdiğinin anlaşılması önemlidir. Somut olayda, Yargıtay, ilk derece mahkemesinin verdiği kararın temyiz incelemesinde onama kararı vermiştir. Yargıtay'ın bu kararında, ilk derece mahkemesi kararının dayandığı gerekçeye atıf yapılmıştır.

73 Pekcanitez, s. 271, 279; Aşçıoğlu, Çetin (2003) 'Yargıda Gerekçe Sorunu', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 48, s. 109-110; Bekri, M. Nedim (2014) 'Gerekçeli Karar Hakkı', Ankara Barosu Dergisi, S: 3, s. 208.

Dolayısıyla bu durumda Yargıtay'ın kararının gerekçesiz olmadığı anlaşılacaktır. Dolayısıyla bu durumda Yargıtay'ın kararının gerekçesiz olmadığı anlaşılmaktadır olup, başvurunun bu kısmı bakımından kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir⁷⁴.

Benzer bir bireysel başvuruda, iddia edilen talebin ilk derece mahkemesince incelenerek reddedildiği ve Yargıtay'ın onama kararında ilk derece mahkemesi kararındaki gerekçenin benimsendiği tespit edilerek, Anayasa Mahkemesi, başvuruya konu olan iddianın kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Anılan kararda, mahkeme kararlarının gerekçe içermesi gerektiği, ancak yargılamadaki tüm iddia ve savunmalara ayrıntılı olarak yer verilmesinin mümkün olmadığı, gerekçe gösterme zorunluluğunun kararın niteliğine göre değişebileceği, kanun yolu mercilerince verilen kararların ayrıntılı gerekçe içermemesinin her zaman gerekçeli karar hakkının ihlali şeklinde yorumlanmayacağı ve bu tür kararların ilk derece mahkemelerince verilen kararları onaylar nitelikte olduğu belirtilmiştir⁷⁵.

Yargıtay kararlarında standart onama kararları geliştirilmiştir. Bu şekilde verilen Yargıtay kararlarının gerekçeleri yeterli değildir⁷⁶. Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda anılan bireysel başvurularda, ilk derece mahkemesi kararındaki gerekçenin Yargıtay'ca benimsenmesi ve temyiz incelemesi sonunda verilen kararlarda tarafları aydınlatıcı gerekçeye yer verilmemesinin, gerekçeli karar hakkının ihlâl edilmediğine karar vermesi kanaatimizce isabetli değildir. Zira Yargıtay'ın onama kararlarında matbu ifadelere yer vermek yerine, ilk derece mahkemesi kararının neden hukuka uygun olduğuna dair ayrıntılı açıklama yapılması ve ilk derece mahkemesi kararındaki gerekçeye atıf yapılmasıyla yetinilmemesi gerekir. Nitekim bu uygulama, Yargıtay'ın onama ka-

74 AYM, Başvuru No: 2013/6924, K. T. 18.06.2014; AYM, Başvuru No: 2012/1146, K. T. 30.12.2014; AYM, Başvuru No: 2013/988, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1326, K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No: 2012/1254, K. T. 07.03.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1211, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1943, K. T. 09.09.2015; AYM, Başvuru No: 2013/6712, K. T. 26.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/7979, K. T. 11.11.2015.

75 AYM, Başvuru No: 2013/1401, K. T. 16.10.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1213, K. T. 04.12.2013; AYM, Başvuru No: 2013/3351, K. T. 18.09.2013; AYM, Başvuru No: 2012/354, K. T. 31.12.2014; AYM, Başvuru No: 2013/1341, K. T. 21.05.2015; AYM, Başvuru No: 2013/1675, K. T. 18.09.2014; AYM, Başvuru No: 2013/3434, K. T. 25.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/3689, K. T. 21.05.2015; AYM, Başvuru No: 2013/6862, K. T. 30.06.2014.

76 Karayalçın, Yaşar (2006) 'Adli Yargıda Usûli Müktesep Hak', Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 154; Özekes, Muhammet (2007) 'Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerekçe', Türkiye'de İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay'ın Rolü Konferansı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 98.

rarında hukuka uygunluk gerekçesini göstermesi gerektiğini belirten, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 370. maddesinin birinci fıkrasındaki düzenlemeye aykırılık teşkil etmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin mahkeme kararlarının gerekçeli olması yönünden, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ilişkin bireysel başvuru kararları da bulunmaktadır. Bir bireysel başvuruda, başvuru, benzer davalarda Yargıtay tarafından işe iade davalarının kabulüne ilişkin kararların onandığını, ancak açtığı işe iade davasının kabulüne dair kararın Yargıtay'ca ortadan kaldırılarak reddine karar verildiğini, kararın gerekçesiz olması nedeniyle, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, bütün mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiğine değindikten sonra, somut olayda, davalı işverenin mali durumunu gösteren bilirkişi raporunun hangi gerekçeyle dikkate alınmadığını, işyerine yeni işçi alınıp alınmadığı noktasında bilirkişi raporundaki verilerin değerlendirilmediğini, mahkemece dinlenen tanığın beyanlarının tartışılmadığını tespit ederek, gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir⁷⁷.

Diğer bir bireysel başvuruda ise, başvuru, savunmasının ilk derece mahkemesi ve üst mahkeme tarafından dikkate alınmadığını, ilk derece mahkemesi kararında, savunmasında belirttiği kanun hükmünden yararlanamayacağı konusunda hiçbir gerekçeye yer verilmediğini ve değerlendirme yapılmadığını iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında şu tespitleri yapmıştır: Aleyhine açılan alacak davasında başvuru tarafının itirazlarının sadece bilirkişi raporunda değerlendirildiği, bilirkişinin uyuşmazlığın çözümü için mahkemeye yardımcı olduğu, ancak bilirkişi raporunun yargı kararı niteliği bulunmadığı, mahkeme kararında tartışılmayan ve gerekçelendirilmeyen başvuru tarafının iddiasının bilirkişi raporunda yer verilmesiyle gerekçeli mahkeme kararının karşılanmamış olduğu, temyiz incelemesinde başvuru tarafının aynı

77 AYM, Başvuru No: 2013/1015, K. T. 08.04.2015. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1394, K. T. 24.06.2015; AYM, Başvuru No: 2013/7455, K. T. 25.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/7970, K. T. 10.06.2015. Başvuru tarafının açılan alacak davasında, avans olarak davalıya ödeme yapıldığının kabul edilmesine rağmen, bu kararın bozulmasından sonra, davalının savunması yeterince açıklığa kavuşturulmadan varsayım üzerine davalının reddine karar verildiği anlaşıldığından, mahkemenin gerekçelendirme yapmadan bir sonuca varması ve temyiz incelemesinde de aynı iddia ileri sürülmesine rağmen, üst mahkemece ilk derece mahkemesinin iddiaları gerekçelendirmemesi tutumu kabul gördüğünden, başvuru tarafının gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğine karar verilmesi gerekir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/4495, K. T. 17.07.2014.

hususlu ileri sürmüştü olmasına rağmen değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yargılama süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde başvuru-
nun gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır⁷⁸.

C. TEMYİZ KANUN YOLUNA BAŞVURU

Yargılama sonunda verilebilecek hatalı veya eksik kararların, daha üst mahkemede denetlenebilmesi amacıyla, kanun yollarına başvuru olanağı düzenlenmiştir. Kanun yolu, mahkeme kararlarının bir üst mahkeme tarafından yeniden incelenmesi ve değiştirilmesi için davanın taraflarına tanınmış hukukî yoldur⁷⁹.

Hukukumuzda, kanun yolları olağan olup olmamasına göre ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrıma göre, olağan kanun yoluna kesinleşmemiş kararlar için başvurulurken, olağanüstü kanun yolu ise kesinleşen kararlara karşı kullanılabilir. Kararların şeklen kesinleşmesi ölçütüne göre olağan kanun yolu bakımından istinaf ve temyiz, olağanüstü kanun yolu bakımından yargılamanın iadesi örnek olarak verilmektedir.

78 AYM, Başvuru No: 2012/1269, K. T. 08.05.2014. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/2418, K. T. 16.12.2015. Gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğine ilişkin başka bir bireysel başvuruda ise, başvuru, yargılama sırasında ileri sürdüğü itirazlarının karar gerekçesinde değerlendirilmediğini ileri sürmüştür. Somut olayda, başvuru, lehine hükmedilen vekâlet ücreti alacağının tahsili amacıyla ilâmlı icra takibi başlattığı, takip borçlusunun icra emrinin iptali talebiyle iş mahkemesine dava açtığı, mahkemenin davanın itirazın iptali davası niteliğinde olduğunu belirterek icra emrinin iptaline ve alacaklı aleyhine icra inkâr tazminatına hükmettiği anlaşılmıştır. Anayasa Mahkemesi, mahkemenin gerekçeli kararında davayı itirazın iptali davası olarak nitelendirdiğini, ancak şikâyet davası gibi sonuçlandırmış olmakla birlikte alacaklı aleyhine inkâr tazminatına da hükmettiğini, başvuru, icra emrinin iptali talebinin icra mahkemesince şikâyet yoluyla değerlendirilmesi gerektiğini, bu açıdan iş mahkemesinin görevli olmadığını, davanın itirazın iptali davası olarak nitelendirilmesi hâlinde ise borçlunun değil alacaklının bu davayı açma yetkisini haiz olduğunu, bu anlamda itirazın iptali davasının borçlunun açamayacağını, icra emrinin iptaline karar verilirken hangi sebeple aleyhine icra inkâr tazminatına hükmedildiğine ilişkin itirazların kararda değerlendirilmediğini, hükmün dayandığı gerekçelere yer verilmediğini belirterek, gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1876, K. T. 08.09.2015.

79 Bilge, Necip (1973) *Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme*, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 3; Yılmaz, Ejder (2013) *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1476; Umar, Bilge (2014) *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 977; Postacıoğlu, s. 716; Önen, s. 293; Üstündağ, s. 816; Kuru, C: V, s. 4483; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 445.

İlk derece mahkemelerinin nihai kararlarına karşı, 20.07.2016 tarihine kadar, 1086 sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nun 5236 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki kanun yoluna ilişkin hükümleri gereğince, temyiz kanun yoluna başvurulabilmekteydi (HUMK m. 427-439). Buna karşın, bölge adliye mahkemeleri 20.07.2016 tarihinde faaliyete başladığından⁸⁰, artık ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı istinaf kanun yolu (HMK m. 341-360) açık olup, doğrudan temyiz kanun yoluna gidilememektedir. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun geçici 3. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca⁸¹, anılan tarihten önce verilmiş olan ilk derece mahkemeleri hakkında, kesinleşinceye kadar önceki Kanunun 5236 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki kanun yoluna ilişkin hükümleri uygulanmaktadır. Bu uygulama dışında, istinaf kanun yolunun işlerlik kazanmasından itibaren, bölge adliye mahkemelerinin nihai kararlarına karşı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun kanun yoluna ilişkin hükümleri gereğince temyiz incelemesi yapılmaktadır. Temyiz incelemesinde, uyuşmazlık hakkında verilen mahkeme kararları bakımından hukuka uygunluk denetimi yapılmakta, yeniden bir inceleme yapılarak karar verilmemektedir⁸².

Bireysel başvurularda, temyiz incelemesine ilişkin öngörülen hükümlerin ihlâl edildiği yönündeki iddiaların, Anayasa Mahkemesi tarafından mahkemeye erişim hakkı kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Bireysel başvurunun konusu olan somut olayda, başvuru icra mahkemesi kararının

80 Resmi Gazete, T: 07.11.2015, S: 29525.

81 Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun geçici 3. maddesinin ikinci fıkrasında geçen "*aleyhine temyiz yoluna başvurulmuş olan*" ibaresi, 6763 sayılı Kanunun 34. maddesiyle "*verilen*" şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca, 20.07.2016 tarihinden önce verilmiş ilk derece mahkemeleri kararlarının Yargıtay tarafından bozulması hâlinde, ilk derece mahkemelerince verilecek kararlar hakkında istinaf kanun yoluna başvurulamayacağını vurgulamak adına, "*Bu kararlara ilişkin dosyalar bölge adliye mahkemelerine gönderilemez*" şeklinde hüküm eklenmiştir. Anılan değişikliklerin gerekçesinde, mevcut düzenlemede kararların tâbi olacağı kanun yolunun karar tarihine göre değil de, kanun yoluna başvuru tarihine göre belirlendiği, bu düzenlemeden dolayı uygulamada yaşanabilecek karışıklıkların önlenmesi amacıyla karara karşı başvurulabilecek kanun yolunun karar tarihine göre tespit edilmesini öngören düzenlemenin getirildiği belirtilmiştir. Böylece, bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçmesinden önce verilen kararlar hakkında istinaf kanun yoluna başvurulmayacak, bu mahkemelerin işlemeye başlamasından itibaren verilen kararlar istinaf kanun yoluna açık olacaktır. Bkz. Resmi Gazete, T: 23.07.2016, S: 29779.

82 Postacıoğlu, s. 718; Bilge, Necip & Önen, Ergun (1978) Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 643; Önen, s. 294; Üstündağ, s. 832; Kuru, C: V, s. 4498, 4502; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 938-939.

tefhim edildiği tarihte süre tutum dilekçesini, gerekçeli kararın tebliğ edilmesi üzerine temyiz gerekçelerini içeren dilekçeyi mahkemeye sunmuştur. Başvurucu süre tutum dilekçesi ile birlikte herhangi bir harç yatırmamış ve ilgili kalem personeline de bu konuda bilgilendirilmemiştir. Ancak gerekçeli temyiz dilekçesi mahkemeye verilirken, temyiz yoluna başvurma harcı ödenmiştir. Yargıtay Hukuk Dairesi ise, icra mahkemesi kararının tefhim edildikten yaklaşık bir ay sonra temyiz dilekçesinin verildiği ve temyiz başvurusunun süresinde yapılmadığı gerekçesiyle temyiz dilekçesinin reddine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi kararında şu tespitleri yapmıştır: Somut başvuruda, Anayasa Mahkemesi'nin görevi, usûl kurallarının uygulanması bakımından mahkemelerin değerlendirmelerini denetlemek olmayıp, mahkemeye erişim hakkının Anayasa ve sözleşmeye aykırı olarak kısıtlanıp kısıtlanmadığını denetlemektir. Mahkemeler, adil yargılanma hakkını ihlâl edecek şekilde usûl kurallarını uygulamaktan kaçınılmalıdır. Zira usûl kurallarının, davaların görülmesine engel olması durumunda, mahkemeye erişim hakkı ihlâl edilmiş olur. Mahkemeye erişim hakkı, mutlak bir hak değildir, bilakis sınırlandırılabilir. Ancak bu sınırlandırmalar, kanunî, açık, ölçülü olmalı ve meşru bir amaca hizmet etmelidir⁸³. Somut başvuruya konu olan olayda, temyiz dilekçesi verilmesine rağmen temyiz harç ve masraflarının yatırılmadığı, ancak ilk derece mahkemesinin başvurucuya yazılı bildirimde bulunarak eksikliklerin tamamlanması bakımından pasif durumda olduğu görülmektedir. Bu durumda başvurucunun temyiz talebinin reddedilmesi, mahkemeye erişim hakkına kanunî bir müdahale teşkil etmemektedir. Belirtilen şekilde, başvurucuya ilk derece mahkemesinin nihaî kararının üst mahkemede denetlenmesi imkânı verilmemesi sonucunda mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmesine karar verilmesi gerekir⁸⁴.

Temyiz süresinin, kısa kararın tefhimiyle başladığı durumlarda, uygulamada temyiz süresini kaçırmamak adına taraflar süre tutum dilekçesi olarak

83 Mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa'da bir düzenleme yer almamakla birlikte, sınırlama kaydı içermeyen haklarda, hakkın niteliğinden doğan birtakım sınırlandırmalar bulunmaktadır. Mahkemeye erişim hakkı bakımından, Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan sınırlandırmaların kanun ile yapılması ve ölçülü olması hususları geçerlidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında da mahkemeye erişim hakkının doğasında birtakım sınırlandırmalar olduğu belirtilmektedir. Bkz. Ekinci, Ahmet (2014) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XVIII, S: 3-4, s. 830 vd.

84 AYM, Başvuru No: 2013/3954, K. T. 26.02.2015.

ifade edilen bir dilekçe ile temyize başvurmuştur. Anılan dilekçede, gerekçeli karar henüz açıklanmadığından temyiz gerekçeleri bildirilmese de, temyiz yoluna başvurma iradesi ortaya konulmaktadır⁸⁵. Yargılama sistemimizde süre tutum dilekçesi şeklinde bir kurum bulunmamaktadır. Doktrinde, süre tutum dilekçesi ile tarafın gereksiz bir dilekçe vermeye zorlandığı, gerekçesiz bir kararın tefhimiyle temyiz süresinin başlamasının, adil yargılanma hakkına, hukukî dinlenilme hakkına ve Anayasa'ya aykırı olduğu belirtilmektedir⁸⁶. Yargıtay'ın son kararları, isabetli olarak hükmün tüm unsurlarıyla birlikte gerekçenin tefhim edilmemesi hâlinde, gerekçeli kararın taraflara tebliğinden itibaren temyiz süresinin başladığına ilişkindir. Yargıtay'ın bu kararlarına göre, hüküm gerekçe de dâhil tüm unsurlarıyla birlikte tefhim edilmişse (HMK m. 297) kanun yoluna başvuru süresi tefhimden itibaren başlayacaktır⁸⁷. Somut başvuruya konu olan olayda, süre tutum dilekçesiyle birlikte harçların ödenmemesi üzerine, süre aşımı nedeniyle temyiz başvurusunun reddedilmesi sonucunda, Anayasa Mahkemesi'nce mahkemeye erişim hakkının ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar verilmesi isabetlidir.

Diğer bir bireysel başvuruya göre, başvuru, işe iade davasında davanın reddi yönünde verilen kararın tefhimi üzerine, temyiz kanun yoluna başvurmak adına süre tutum dilekçesi verdiğini, mahkemece gerekçeli karar kendisine tebliğ edilmeden dosyanın Yargıtay'a gönderildiğini, dolayısıyla gerekçeli karara ilişkin temyiz sebeplerini ileri süremediğini belirtmiştir. Bireysel başvuruda, gerekçeli kararın tebliği ile ilgili Anayasa Mahkemesi'nin isabetli olarak verdiği karar şöyledir: İş yargılamasında, iş mahkemesi kararlarına karşı tefhim tarihinden itibaren temyiz yoluna başvurulacağı öngörüldüğünden, bazı mahkemelerin gerekçeli kararı taraflara tebliğ etmediği görülmektedir. Bu durum, tarafların mahkeme kararlarının gerekçesini bilmeden, temyiz başvurusunu yapmaları sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, temyiz sebeplerini bilmeyen taraflar etkin bir şekilde temyiz kanun yoluna başvuramamakta, temyiz mercii de usûlüne uygun olarak inceleme yapamamaktadır. Bu şekilde temyiz yoluna başvurulması, gerekçeli karar hakkı ile bağdaşmamaktadır⁸⁸.

Mahkeme kararında bulunması gerekli hususlar, Hukuk Muhakemele-

85 Özkes (2005) s. 160; Özkes, Muhammet (2009) 'Hukuk Yargılamasında Süre Tutum Müessesesi Yoktur', Prof. Dr. Saim Üstündağ'a Armağan, İstanbul, Adalet Yayınevi, s. 386.

86 Özkes (2009) s. 387-388.

87 Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2014/569, K: 2014/401, T: 20.01.2014, Çalışma ve Toplum, 2014/3, s. 499-500; Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2014/2858, K: 2014/1821, T: 10.02.2014, Çalışma ve Toplum, 2014/3, s. 479-480; Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E: 2013/20237, K: 2014/15776, T: 01.07.2014, <www.kazancı.com>, s.e.t. 05.01.2016.

88 AYM, Başvuru No: 2012/1034, K. T. 20.03.2014.

ri Kanunu'nun 297. maddesinde belirtilmiştir. Karara karşı başvurulabilecek kanun yolu varsa, ilgili kanun yolu ve süresine de yer verilmelidir (HMK m. 297/I-ç). Anılan hükmün gereği gibi uygulanmaması, bireysel başvuruların konusu olabilmektedir. Bu bağlamda yapılan bir bireysel başvuruda, başvurucu, tazminat davasına bakan mahkemece tutanaklarda iş mahkemesi sıfatıyla davanın görüldüğünün belirtilmediğini, tefhim edilen kısa kararda mahkemenin adının asliye hukuk mahkemesi olarak geçtiğini, sadece kanun yolu açık olmak üzere ifadesine yer verildiğini, daha sonra tebliğ edilen gerekçeli kararda kararın iş mahkemesi sıfatıyla verildiğinin belirtildiğini ve Yargıtay tarafından sekiz günlük süre içinde temyiz yoluna başvurulmaması nedeniyle temyiz dilekçesinin reddedildiğini ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi kararına göre; özel mahkemelerin bulunmadığı yerlerde, asliye hukuk mahkemeleri özel mahkemelerin görevlerini de yerine getirmektedir. Bu durumda asliye hukuk mahkemesi, hangi sıfatla davaya baktığını, duruşma tutanaklarında ve nihai kararında göstermelidir. Somut olayda, asliye hukuk mahkemesinin iş mahkemesi sıfatıyla davaya baktığını belirtmemesi, tefhim edilen kısa kararla gerekçeli karar arasında mahkemenin sıfatı ve kanun yolu ile ilgili açıklamalarda çelişki bulunması, başvurucunun zamanında temyiz yoluna başvuramamasına neden olmuştur. Yargıtay'ın oluşan hukukî belirsizliği dikkate almadan, temyiz talebini süre yönünden reddetmesi üzerine, başvurucu temyiz kanun yoluna başvuru hakkını kullanamamış olduğundan, mahkemeye erişim hakkı ve adil yargılanma hakkı ihlâl edilmiştir⁸⁹. Anılan Anayasa Mahkemesi kararında belirtildiği gibi, asliye hukuk mahkemelerinin çeşitli sıfatlarla görev yaptığı durumlarda, kararın hangi mahkeme sıfatıyla verildiğinin belirtilmesi, yargılama usûlünün yanında, verilen karara karşı başvurulacak kanun yolları bakımından tarafların bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktır. Böylece taraflar, kararda belirtilen kanun yoluna, süresi içinde ve usûlüne uygun olarak başvurabileceklerdir⁹⁰.

Temyiz kanun yoluna başvurulurken, masraflarla birlikte gerekli kanunî harçlar da ödenmelidir. Harç ve giderlerin eksik ödenmiş olduğu sonradan anlaşılırsa, hâkim eksik olan harcın tamamlanması için yedi günlük süre verir (HUMK m. 434/III; HMK m. 366/I atfıyla 344/I). Anılan sürede eksik olan harç tamamlanmazsa, mahkemece kararın temyiz edilmemiş sayılmasına ka-

89 AYM, Başvuru No: 2012/855, K. T. 26.6.2014.

90 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2011/19-446, K: 2011/569, T: 28.09.2011, <www.kazancı.com>, s. e. t. 05.01.2016; Ekinci, s. 835-836.

rar verilmesi gerekir. Kararın tebliğinden itibaren yedi günlük süre içinde, bu karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulabilir. Temyiz için gerekli giderler yatırıldığı takdirde, dosya Yargıtay'a gönderilir⁹¹. Buna ilişkin bir bireysel başvuruda, başvuru, mahkeme kararına karşı temyiz yoluna başvurmak için gerekli olan posta masraflarını PTT kanalıyla süresi içerisinde havale ettiğini, mahkeme personeline PTT şubesinden alınmadığını, posta masrafının süresinde yatırılmadığı gerekçesiyle mahkemece temyiz dilekçesinin reddine karar verildiğini, bu karara karşı temyiz talebinde bulunduğunu, Yargıtay'ın posta masraflarının kalemde teslim şeklinde ödenmediği gerekçesiyle temyiz dilekçesinin reddine dair kararın onanmasına karar verdiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararına göre; başvurusunun temyiz talebinin reddedilmesi, eksik tebligat ve posta masrafının süresi içerisinde ilgili mahkeme kalemine ulaşmamış olmasına dayanmakta olup, temyiz kanun yoluna başvurulmasını engelleyen bir durum söz konusudur. Başvuru tarafından gönderilen havalenin, ilgili PTT şubesinden teslim alınması, ilk derece mahkemesinin sorumluluğundadır. Ayrıca, temyiz dilekçesinin reddine ilişkin kararın temyizine ilişkin masrafların, esas kararın temyizinde olduğu gibi PTT ile mahkeme hesabına havale yapılması ve ilgili masrafların mahkeme personeline PTT şubesinden alınması ve temyiz başvurusunun kabul edilmesi karşısında, mahkemenin çelişkili bir uygulamasının olduğu aşikârdır. Somut olayda, başvuru, mahkemenin müdahalesi sonucunda temyiz yoluna başvurma imkânını kullanamamış olduğundan, mahkemeye erişim hakkının ihlâli sonucuna varılmıştır⁹². Anayasa Mahkemesi, başvurusunun süresi içerisinde ilgili masrafları mahkeme hesabına yatırmış olmasına rağmen, temyiz kanun yoluna ilişkin başvurusunun kabul edilmemesini, mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Zira temyiz harç ve masraflarının ödenmesi, temyiz eden tarafın sorumluluğunda olmakla birlikte, mahkemece, temyiz edenin eksik posta ve tebligat giderlerinin yedi günlük kesin süre içerisinde tamamlanması yönünde uyarılması gerekirdi.

Bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından önce, işe iade davası sonunda verilen kararlara karşı temyiz yoluna başvurulduğunda, İş Kanunu'nun 20. maddesinin üçüncü fıkrasında temyiz incelemesinde kesin ola-

91 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 9/K: 32, T: 24.2.1941, Resmi Gazete, T: 20.4.1942, S: 5088; Bilge & Önen, s. 660; Önen, s. 307; Kuru, C: V, s. 4595-4596; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 950; Yılmaz, s. 1557.

92 AYM, Başvuru No: 2012/1223, K. T. 05.11.2014,

rak karar verileceği düzenlendiğinden, Yargıtay'ın temyiz edilen nihai kararı bozmasının yanında ilk derece mahkemesi gibi hüküm kurduğu kararları bulunmaktadır. Bu bağlamda yapılan bir bireysel başvuruda, başvuru, mahkemece işe iade davasının kabulüne hükmedildiğini, temyiz üzerine Yargıtay'ca ilk derece mahkemesi kararının ortadan kaldırılarak davanın reddine kesin olarak karar verildiğini ve Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi yerine geçerek hüküm kurmasının adil yargılanma hakkının ihlâl edilmesine sebebiyet verdiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararına göre; İş Kanunu'nun 20/III. maddesindeki düzenlemeyle, işe iade davalarının işçi bakımından taşıdığı değer ve işçinin kişisel menfaati gereği hızlı sonuçlandırılması ve işçinin korunması amaçlanmaktadır. Yargıtay'ın kararı bozması hâlinde, dava ile ilgili olarak araştırılması gereken başkaca bir husus kalmadığı ve delillerin tamamlandığı anlaşıldığından davanın esası hakkında kesin olarak karar vermesi, yargı sürecini hızlandırma amacına yöneliktir. İlgili kuralın uygulanması tek başına adil yargılanma hakkını ihlâl etmeyecektir. Yargıtay'ın bu uygulaması, hukuka aykırı ve keyfi bir uygulama niteliğinde değildir. Dolayısıyla başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir⁹³. İstinaf kanun yolunun işlemeye başlamasından önce, Yargıtay işe iade davalarındaki hükümlere kesinlik kazandırmak için bölge adliye mahkemeleri gibi çalışmak durumunda kalmıştır.

Yargıtay, konuya ilişkin her uyuşmazlığı kesin olarak karara bağlamakta, dosyada eksikliklerin bulunması hâlinde, eksikliklerin tamamlanması ve buna bağlı olarak yeni bir karar verilmesi için dosyayı yerel mahkemeye geri göndermektedir. Yargıtay, dosyada bütün dava malzemesi toplanmış ve ilk derece mahkemesince yanlış bir sonuca ulaşılmışsa, hukukî bakımdan hükümü denetler. Yargıtay, temyiz sebeplerinin varlığını tespit ederse, hükmü bozar ve ilk derece mahkemesine geri gönderir (HUMK m. 429/I; HMK m. 373/I). Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi yerine geçerek karar verme yetkisi bulunmamaktadır⁹⁴. Doktrinde, işe iade davalarında Yargıtay'ın kesin olarak karar vermesinden ne anlaşılması gerektiği tartışmalıdır. Bir görüşe göre, buradan bu kararlara karşı karar düzeltme yolunun kapalı olduğu ve direnme kararı verilemeyeceği anlaşılmalıdır⁹⁵. Diğer görüşe göre ise, ilk derece mahkemesinin direnme kararı veremeyeceği yönünde Kanunda açık bir hüküm bulunma-

93 AYM, Başvuru No: 2013/1015, K. T. 08.04.2015. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/342, K. T. 17.11.2014.

94 Yılmaz (2006) s. 28.

95 Özkes (2004) s. 501; Özkes (2005) s. 161-162; Kar, s. 112; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 912, dn. 13.

maktadır. Kararın kesin olması ifadesiyle, karar düzeltme yolunun bulunmaması şeklinde yorum yapılmalıdır⁹⁶. Ancak uygulamada Kanundaki düzenleme, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi kararını ortadan kaldırarak, yerel mahkeme gibi hüküm kurması şeklinde anlaşılmıştır.

D. HUKUKÎ GÜVENLİK İLKESİ

Hukukî güvenlik ilkesi, bireyler tarafından hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, mahkemelerin sürpriz karar verme yasağına uymasını ve bireylerin yargı organlarına güven duymasını ifade eder⁹⁷. Anayasa Mahkemesi'ne göre, hukukî güvenlik ilkesi, Anayasa'da açıkça yer almadığından tek başına ihlâl nedeni olarak bireysel başvuru konusu olamaz. Ancak, Anayasa'da düzenlenen ilkeler ile bağlantılı olduğu takdirde, bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilebilir⁹⁸. Bununla birlikte, doktrinde bireysel başvuru yolunda, uzman mahkemelerce verilen kararların, o konuda uzman olmayan Anayasa Mahkemesi'nce değerlendirilmesinin hukukî güvenlik ilkesini ihlâl edebileceği de belirtilmektedir⁹⁹.

96 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2008/9-716, K: 2008/726, T: 03.12.2008; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2005/9-475, K: 2005/511, T: 21.9.2005, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 2006/6, s. 233; Yılmaz (2006) s. 26-27; Dönmez, Kazım Yücel (2010) 'İşe İade Davalarında Kararın Kesinleşmesi ve Tebliğ', Sicil İş Hukuku Dergisi, Y: 5, S: 18, s. 145; Özbek, Mustafa Serdar (2013) Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İhlâl İcranın Etkinliği, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 717, dn. 263.

97 Altundış, Mehmet (2008) 'Hukukî Güvenlik İlkesi', Yasama Dergisi, S: 10, s. 61vd.; Ermenek, s. 44-45.

98 Hukukî güvenlik ilkesi ile ilgili olarak yapılan bir bireysel başvuruda, başvurucu, zorunlu askerlik görevini yedek subay olarak tamamlayıp terhis olduktan sonra askerlik hizmetinin eksik olduğu gerekçesiyle, yeniden askere celp edildiğini ileri sürerek Anayasal hakların ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin açık olan düzenlemeyi farklı yorumladığını, başvurucunun dava açarken açık kanun hükmünün kendisine farklı uygulanacağını beklemesini gerektiren bir durum olmadığını, ilgili kararın başvurucu bakımından öngörülemez olduğunu ve bariz takdir hatası içerdiğini, hukukî güvenlik ilkesi gereğince kanun metninin muhtemel etki ve sonuçlarının öngörülebilir olması gerektiğini, hukukî güvenlik ilkesinin adil yargılanma hakkının içinde değerlendirildiğini belirterek, somut başvuruda adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/989, K. T. 19.12.2013. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2012/116, K. T. 28.02.2012.

99 Deynekli, Adnan (2011) 'Yargıtay'ın Anayasa Şikâyetine Bakışı', Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti" HUKAB Sempozyum Serisi I (Editör: Musa Sağlam) Ankara, HUKAB Yayınları, s. 80.

Aynı veya benzer davalarda, Yargıtay daireleri farklı kararlar verebilmektedir. Bu hususa dayanan bir bireysel başvuruda, başvuru Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığında işçi olarak çalıştığını, Sendikanın hava iş kolunda grev yasağı öngören kanun değişikliği teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşüleceği tarihte çalışma yapılmaması yönünde üyelerini bilgilendirdiğini, bazı çalışanların o tarihte farklı gerekçelerle çalışma yapmadıklarını, bu kişilerden bir kısmının Atatürk Havalimanında düzenlenen basın açıklamasına katıldığını, kendisinin ise sağlık raporu olduğunu, ancak Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığının kendisinin de dâhil olduğu üç yüz beş işçinin iş sözleşmesinin kanuna aykırı olarak eyleme katıldıkları gerekçesiyle feshettiğini belirtmiştir. Başvurucunun açtığı işe iade davasında, iş mahkemesince verilen işe iade kararı temyiz edilmiştir. Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, sendikanın üyeleri bilgilendirmesi sonrası iki yüz yetmiş dokuz işçinin aynı gün rapor alması dikkate alındığında, raporların greve katılmak amacıyla alındığını, iş bırakma eyleminin siyasi amaçlı grev olduğunu, eylemin kanun değişikliğini engellemek için yapıldığını, eylemin meşru bir amaçla yapılmış olsa da ölçülü olmadığını, toplu iş bırakma eylemine son çare olarak başvurulmadığını, feshin disiplin kurulu kararı olmaksızın yapılmasının feshi haksız hale getirdiğini, ancak geçerli sebebe dayanılarak sözleşmenin feshedildiğini belirterek iş mahkemesi kararı hakkında bozma kararı vermiştir¹⁰⁰.

Bununla birlikte aynı olaya ilişkin verilen işe iade kararlarının temyiz incelemesinde Yargıtay 7. Hukuk Dairesi ise, o tarihte raporlu olan kişilerin hastaneye başvurusunun göstermelik olduğu yönündeki iddia hakkında işverence araştırma yapılması ve delil sunulması gerektiğini belirterek iş mahkemesi kararlarını onamıştır¹⁰¹. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi de, aynı gerekçeyle, iş mahkemesinin işe iade kararları hakkında onama kararı vermiştir¹⁰². Başvurucu, aynı olaydan kaynaklanan davalarda, Yargıtay'ın farklı sonuçlara ulaşmasından dolayı adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa mahkemesi ise şöyle karar vermiştir: Hukuk devleti ilkesinin gereklerinden biri de, hukuk güvenliği ilkesidir. Bu ilke, hukukî durumlarda, belirli

100 Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2013/9431, K: 2013/16464, T: 04.07.2013; Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2013/7517, K: 2013/10951, T: 14.05.2013; Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2013/13520, K: 2013/14842, T: 18.06.2013.

101 Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/13392, K: 2014/7711, T: 26.04.2013; Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/8796, K: 2014/7705, T: 26.04.2013; Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/10958, K: 2014/6405, T: 12.04.2013.

102 Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2013/9629, K: 2014/3169, T: 04.02.2014.

bir istikrarı temin etmektedir. Birbiriyle aynı yönde olmayan mahkeme kararlarının bulunması, kamunun yargıya olan güvenini azaltmakla birlikte, tek başına adil yargılanma hakkının ihlâli anlamına gelmemektedir. Zira değişik yönlerden kararlar verilmesi, yüksek mahkemelerden oluşan hukuk düzenimizin bir özelliğidir. Ancak somut olayda, aynı konu hakkındaki sağlık raporu ve ispat yüküne ilişkin değerlendirmeler bakımından, Yargıtay Dairelerinin verdiği kararlarda çelişki olduğu açıktır. Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin konuya ilişkin kararında, önceki içtihatlarından farklı bir karar verdiği, ancak yeterli gerekçeyi içermediği anlaşılmaktadır. Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin de, benzer davalarda, Yargıtay 7. Hukuk Dairesi gibi onama kararı vermesi, varılan bu sonucu desteklemektedir. Bu şekilde Yargıtay kararlarında farklılıklar olup, aydınlatıcı gerekçeye yer verilmemesi, açılan dava bakımından hukukî belirsizliği doğurduğundan ve anılan durumun başvuru tarafından öngörülemediği anlaşıldığından, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar verilmesi gerekir¹⁰³.

Hukukî güvenlik ilkesi, mahkeme kararlarının değişmezliği anlamını taşımamaktadır. Mahkeme kararlarındaki değişimin, hukukun gelişimine hizmet edeceği açıktır. Ancak aynı konuda farklı bir hüküm kurulması hâlinde, bu farklılığın dayandığı gerekçe, kararda açık ve ayrıntılı olarak gösterilmelidir. Bu tür içtihat değişiklikleri sürpriz karar olarak nitelendirilmekte ve bu sürpriz kararların da hukukî dinlenilme hakkına aykırı olduğu belirtilmektedir¹⁰⁴. Yukarıda ifade edildiği üzere, hukukî dinlenilme hakkı gereğince, mahkemelerin kararlarında tarafları aydınlatıcı bir gerekçeye yer vermeleri gerekir. Yargıtay'ın iş davalarına ilişkin kararlarından, bazı dairelerin işçi lehine bazı dairelerin işveren lehine kararlar verdiği ve aynı konuya ilişkin davaların temyiz incelemesinde varılan sonucun dairelere göre farklılaşacağı anlaşılmaktadır. Bu durumda, tarafların ve kamunun yargı sistemine olan inancının sarsılması kaçınılmazdır. Anayasa Mahkemesi somut olayda, Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin farklı yönde karar verdiği, ancak kararında yeterli gerekçe olmadığı nedeniyle başvuru lehine karar vermiştir. 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 15. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun görevlerinden biri, hukuk daireleri arasında içtihat uyumsuzluklarını çözmektir. Bu anlamda, somut olayda da aynı konuya ilişkin Yargıtay dairelerinin farklı kararlarının, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu önüne getirilmesi isabetli olur idi.

103 AYM, Başvuru No: 2013/6932, K. T. 06.01.2015.

104 Pekcanitez, s. 271; Özekes (2003) s. 186; Ermenek, s. 47.

Başka bir bireysel başvuruda, başvurucu ikale sözleşmesi üzerine iş ilişkisinin sona erdiğini, şirkete karşı açtığı işe iade davasında aleyhine karar verildiğini ve kararın Yargıtay'ın diğer kararlarıyla bağdaşmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararına göre; benzer konularda aynı yargı konundaki derece mahkemelerinin farklı yönde kararlar vermesi, tek başına adil yargılanma hakkının ihlâli sonucunu doğurmayacağı gibi, derece mahkemeleri veya temyiz mercilerince, uyuşmazlıklar hakkında ileri sürülen vakıaların ve delillerin değerlendirilmesi noktasında oluşan farklılıklar da tek başına adil yargılanma hakkının ihlâli olarak değerlendirilemez¹⁰⁵. Tarafların yargı organlarınca nasıl bir muameleye tâbi tutulacakları hakkında haklı ve meşru beklentilerinin olması, aynı veya benzer konulardaki içtihat farklılıklarının giderilmemesi ve sürpriz karar verme yasağı çerçevesinde hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmesi karşısında, Anayasa mahkemesinin anılan kararının yukarıdaki kararıyla çelişkili olduğu izahtan varestedir.

E. KARAR DÜZELTME YOLUNA BAŞVURU

Karar düzeltme, ilk derece mahkemelerinin nihaî kararları üzerine, temyiz incelemesi sonunda verilen Yargıtay kararlarının tekrar incelenmesini sağlayan bir kanun yoludur¹⁰⁶. İstinaf kanun yolunun işlemeye başlamasıyla

105 AYM, Başvuru No: 2013/2428, K. T. 13.06.2013. Benzer yönde yapılan bir bireysel başvuruda, başvurucu Toplu İş Sözleşmeleri ile getirilen ücret artışlarının kendisine yansıtılmadığını, bu durumun eşitsizliğe neden olduğunu, kendisiyle aynı konumda dava açan kimselerin açtığı benzer davalarda, daha fazla ücret farkına hükmedildiğini belirterek, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, farklı iş mahkemelerinde açılan davalarda, Toplu İş Sözleşmesinden kaynaklanan ücret farkı alacaklarının Bakanlık tarafından belirlenen yevmiye üzerinden hesaplandığını ve Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nce bu yöndeki kararların onandığını, ancak 2009 yılından itibaren anılan konuda açılan davalarda içtihadın değiştirildiğini ve ücret farkı alacaklarının Toplu İş Sözleşmesi gereği ödenmesi gereken yevmiye üzerinden hesaplanması gerektiği şeklinde bozma kararları verildiğini tespit etmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında, başvurucunun dosyaya sunduğu kararlar ile kendisinin açtığı davada verilen karar arasındaki farklılıkların, Yargıtay'ın içtihat değiştirmesinden kaynaklandığını, aynı hukukî uyuşmazlıklara ilişkin ilk derece mahkemelerinin yorum ve içtihat farklılıkları ile temyiz mercilerinin içtihat değişikliğine gitmesinin tek başına adil yargılanma hakkını ihlâl etmediğini, başvurucunun iddialarının kanun yolu niteliğinde olduğunu, kararda açık takdir hatası veya keyfilik olmadığını belirterek, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varmıştır. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/4662, K. T. 10.03.2015.

106 Bilge, s. 102; Önen, s. 317; Üstündağ, s. 898; Kuru, C: V, s. 4851; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 495; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 966.

birlikte, Yargıtay dairelerinin ve Hukuk Genel Kurulu'nun kararlarına karşı artık karar düzeltme yoluna başvurulamamaktadır. Zira Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun öngördüğü kanun yolları sisteminde karar düzeltme yoluna yer verilmemiştir. Bununla birlikte, yukarıda zikredildiği üzere, 20.07.2016 tarihinden önce verilmiş ilk derece mahkemeleri hakkında, kesinleşinceye kadar Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nun 5236 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki temyiz ve karar düzeltme hükümleri uygulanmaktadır (HMK geçici madde 3/II). Bu kararlar bakımından uygulanabilirliği olmasından bahisle, çalışmada karar düzeltme yoluna da yer verilmiştir.

Karar düzeltme yoluna başvurulamayacak kararlar, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nun 440. maddesinde belirtilmekle birlikte, 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 5308 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki 8. maddesinin son fıkrasında iş mahkemelerinde verilen kararlara karşı karar düzeltme yoluna başvurulamayacağı düzenlenmişti. Bu bağlamda, bireysel başvuruya konu olan bir olayda, başvuru, işçinin iş sözleşmesini haklı nedenle feshettiğini, işçinin açtığı alacak davasında mahkemece verilen karara karşı temyiz yolu açık olmasına rağmen, iş mahkemelerinde karar düzeltme yolunun kapalı olmasının hak arama özgürlüğünü ihlâl ettiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yolunun, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmaması ve AİHS ve Ek Protokollerden herhangi birinin kapsamına girmemesinden dolayı, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹⁰⁷.

Karar düzeltme yolunun, iş davaları bakımından kapalı olmasına dair düzenleme doktrinde tartışmalı idi. Bir görüşe göre, iş mahkemelerinde karar düzeltme yoluna iş mahkemelerinde olması gereken çabukluk ilkesinden dolayı başvurulmadığından, bu düzenlemenin korunması gerekmektedir¹⁰⁸. Diğer görüşe göre, iş davalarında karar düzeltme yolu kapatılmamalı, iş davalarının çabuk hükme bağlanması için başka önlemler alınmalıdır. Nitekim iş davaları sayısının artmasıyla, Yargıtay'ın temyiz incelemesinde, dosyalara çok

107 AYM, Başvuru No: 2013/816, K. T. 06.02.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2012/799, K. T. 26.03.2013.

108 Yılmaz, Ejder (1988) 'Hukuk Davalarında Yasayollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 2, s. 132; Üstündağ, s. 898-899; Kuru, C: V, s. 4852; Tanrıver, Süha (2005) 'Hukuk Yargısında Etkinliğin Sağlanması İçin Alınması Gereken Önlemler Üzerine', Makalelerim I (1985-2005) Ankara, Asil Yayınları, s. 177; Kuru, Baki (2006) 'Hukuk Davalarında Yargılamanın Çabuklaştırılması İçin Alınması Gereken Tedbirler', Makaleler, İstanbul, Arıkan Yayıncılık, s. 138.

az zaman ayırabildiği açıktır. Dolayısıyla karar düzeltme yolu iş davalarında da tanınmalıdır¹⁰⁹.

İş mahkemelerinde karar düzeltme yolunun kapalı olması, Yargıtay'ı bazı kararlarında, tavzih yolunu karar düzeltme yolu olarak kullanmasına sevk etmiştir. Yargıtay'ın önceki kararının maddî hataya dayandığını tespit etmesi üzerine, karar düzeltme başvurusunu kabul ettiği kararları bulunmaktadır¹¹⁰. İstinaf kanun yolunun işlemeye başlamasından önce, temyiz kanun yolu, iş mahkemeleri kararlarının incelenebilmesi ve kontrol edilebilmesi için yeterli olmadığından, Yargıtay'ın bu problemi tavzih yolu ile çözmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Benzer bir bireysel başvuruda, asliye hukuk mahkemesince verilen kararın temyiz incelemesinde Yargıtay'ca onama kararı verilmesi üzerine karar düzeltme yoluna başvurulduğu, ancak dava değeri itibariyle karar düzeltme yolu kapalı olduğu gerekçesiyle talebin incelenmeden reddedildiği belirtilerek, hak arama özgürlüğünün ihlâl edildiği ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında, Anayasa'nın 142. maddesi gereğince, usûl kanunlarının düzenlenmesinin Anayasa'ya aykırı olmamak koşuluyla kanun koyucunun takdirine bırakıldığını, Anayasa'da tüm mahkeme kararlarına karşı karar düzeltme yolunun açık olduğuna dair bir düzenlemenin olmadığını belirtmiştir. Karar düzeltme yolunun kapalı olduğu gerekçesiyle yapılan başvurudaki iddianın Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanı dışında kaldığından, konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir¹¹¹. Bu hususta yapılan başvurudan hareketle, bölge

109 Bilge, s. 94, 124 vd.; Özbek, Mustafa Serdar (2003) 'İş Mahkemelerinde Yürütülen Yargılama- larında Katılma Yoluyla Temyiz', Ünal Tekinalp'e Armağan, C: II, İstanbul, Beta Yayınları, s. 945.

110 Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E: 2010/7919, K: 2010/9210, T: 30.09.2010; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2013/21-1921, K: 2014/96, T: 12.02.2014, <www.kazanci.com>, s. e. t. 03.01.2016; Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2007/35155, K: 2007/30270, T: 15.10.2007, Kar, s. 113; Kuru, C: V, s. 4870-4874. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özbek, Mustafa Serdar & Korkmaz, Cansu (2016) 'İş Yargılamasında Maddî Hatanın Düzeltilmesi Adı Altında Karar Düzeltme Yolunun Uygulanması', Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, Y: 3, S: 2, s. 125-197.

111 AYM, Başvuru No: 2014/1133, K. T. 30.06.2014. Benzer bir bireysel başvuruda, başvuru- cu, karar düzeltme talebinin reddine dair Yargıtay kararında aleyhine para cezasına hük- medilmesi nedeniyle, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, başvuru hukukî korunma talebini ilk derece mahkemesi ve temyiz incelemesinde ileri sürme imkânının bulunduğunu ve karar düzeltme talebinin reddi ne- ticesinde hükmedilen para cezasının başvuru üzerinde önemli bir ekonomik yük teşkil etmediğini, bu düzenlemenin gereksiz yere karar düzeltme yoluna başvurulmasının en- gellenmesi amacına hizmet ettiğini, yargının aşırı iş yükünden kurtarılarak yargı hizme- tinin daha iyi yerine getirilmesini sağladığını, bu suretle karar düzeltme başvurusunun

adliye mahkemelerinin verdiği nihai kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurulabilirlik bakımından Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve İş Mahkemeleri Kanunu'nda öngörülen miktarın altında olan davalar bakımından da aynı yönde bireysel başvurular yapılabilecektir.

F. HÜKMÜN TAVZİHİ

Hükmün tavzihi, bir hükmün yeterince açık olmaması veya birbirine aykırı fıkralar içermesi yahut icrasında tereddüt uyandırması hâlinde, icrası tamamlanıncaya kadar, hükümdeki gerçek anlamın ortaya çıkarılması amacıyla başvuru yoldur (HMK m. 305, 306). Hükmün tavzihi yoluna, ilk derece mahkemesi ile üst derece mahkemesi kararları hakkında başvurulabilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 305. maddesinde, hangi hâllerde hükmün tavzihinin istenebileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, tavzih gerekçesiyle hükmün değiştirilmesi mümkün değildir¹¹².

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru sonucunda verilen kararda, gazeteci olan kişinin milletvekili olarak belirtildiği ve oylama sonucunda hatanın olduğu iddiası ile kararın tavzihi ve maddî hataların düzeltilmesi talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 82. maddesinde, tavzih ve maddî hataların düzeltilmesi usulü konusunda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapılmıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 304. maddesine göre, yazı ve hesap hataları ile diğer benzeri açık hatalar, talep üzerine veya re'sen düzeltilebilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 305. maddesine göre ise, hükmün yeterince açık olmaması veya icrasında tereddüt uyandırması hâlinde ya da birbirine aykırı fıkralar içermesi durumunda, hükmün açıklanması veya aykırılığın giderilmesi talep edilebilir. Anayasa Mahkemesi kararında, başvuru gazeteci olmasına rağmen, sehven milletvekili olarak yazılmıştır. Ayrıca bireysel başvuruya ilişkin oylamada, iki üyenin, başvuru-culardan ikisi yönünden kabul edilmezlik yolunda oy kullandıkları ve kişi bakımından yetkisizlik gerekçesine de iştirak etmedikleri açık olup, anılan üyeler

reddedilmesi üzerine başvuru aleyhine hükmedilen para cezasının, mahkemeye erişim hakkının etkili bir şekilde kullanılmasına engel teşkil etmediğini belirterek, başvuru-cunun iddiasının, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "açıkça dayanaktan yoksun olması" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/3434, K. T. 25.06.2015. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1780, K. T. 20.03.2014.

112 Bilge & Önen, s. 727; Üstündağ, s. 90; Kuru, C: V, s. 5270; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 591; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 818-819.

çoğunluk görüşüne farklı gerekçeyle katılmışlardır. Başvurucuların oylama sonucuna ilişkin taleplerinin reddine karar verilmiştir¹¹³. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi kararının ilgili kısımlarında belirtilen hususlar, maddî hata teşkil etmekte olduğundan, hükmün tavzihine ve maddî hataların düzeltilmesine karar verilmiştir.

G. ISLAH

Yargılama sistemimizde taraflar, iddia ve savunmalarını belli bir zaman kesiti içerisinde mahkemeye bildirmek durumundadır. Tarafların kural olarak, daha sonra iddia ve savunmalarını genişletip değiştirmeleri mümkün değildir. Ancak iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağının söz konusu olduğu durumlarda, karşı tarafın rızası ve ıslah kurumuyla iddia ve savunma genişletip değiştirilebilir (HMK m. 141/II). Islah, karşı tarafın ve mahkemenin kabulüne bağlı olmadan, tarafların yaptıkları usûl işlemlerinin kısmen veya tamamen düzeltilmesine hizmet eden hukukî bir çaredir¹¹⁴.

Islah, tahkikat aşamasının sonuna kadar yapılabilir (HMK m. 177/I). Islahın istinaf aşamasında yapılamayacağı da Kanunda açıkça belirtilmiştir (HMK m. 357/I). Ancak, Yargıtay'ın bozma kararından sonra ıslahın yapılıp yapılamayacağına ilişkin düzenleme olmamakla birlikte, konuya ilişkin iki İçtihadı Birleştirme Kararı bulunmaktadır¹¹⁵. Anılan kararlarda, ıslahın hüküm verilinceye kadar mümkün olduğu, Yargıtay'ın bozma kararından sonra ilk derece mahkemesi aşamasında ıslaha başvurulmasının usûlî müktesep hakları ortadan kaldırayabileceği, dolayısıyla bozmadan sonra ıslaha başvurulamayacağı, ancak usûle ilişkin bozma kararında, davanın esasına ilişkin usûlî müktesep hak teşkil etmeyen hususlarda ıslah yoluna gidilebileceği kabul edilmektedir¹¹⁶.

113 AYM, Başvuru No: 2014/18803, K. T. 11.03.2015.

114 Postacıoğlu, s. 453; Bilge & Önen, s. 358; Önen, s. 177; Üstündağ, s. 549; Kuru, C: V, s. 3965; Alangonya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 266; Yılmaz, Ejder (2013) Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Dördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 52; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 615.

115 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 10/K: 3, T: 04.02.1948, Resmi Gazete, T: 17.06.1948, S: 6934; Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 13/K: 5, T: 04.02.1959, Resmi Gazete, T: 28.04.1959, S: 10193.

116 Postacıoğlu, s. 454; Bilge & Önen, s. 361; Yılmaz (2013) s. 518; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 624. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, Ersin & Korkmaz, Cansu (2016) 'Yargıtayca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra Islah Yapılıp Yapılamayacağı Sorunu', Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y: 1, S: 2, s. 249-289.

Bireysel başvuruya konu olan bir olayda, başvurucu, murisin ölümü üzerine açılan destekten yoksun kalma ve manevî tazminat davasında talebini artırmak istediğini, ancak bu talebinin bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle reddedildiğini ve bu durumun mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında, bozmadan sonra ıslah konusunda mevcut İçtihadı Birleştirme Kararlarına atıf yaparak, bozma kararına uyulmasından itibaren ıslah yoluna başvurulamaması nedeninin, usûlî müktesep hakkının korunması olduğunu, ıslah yoluyla bu hakkın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını, esasa ilişkin bozmalarda ıslah yoluna gidilemezken, görevsizlik kararı gibi usûle ilişkin bozmalarda usûlî müktesep hak söz konusu olmayacağından ıslah yoluna gidilebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi, vekille temsil edilen başvuru sahibinin ıslah talebini tahkikat aşaması tamamlanmadan yapması gerektiği, bozma kararından sonra yapılan ıslah talebinin mevcut koşullarda reddedilebileceğini bilebilecek durumda olduğu, başvuru sahibinin ek dava yoluyla talepte bulunabileceği, başvuru sahibinin ek dava açmasının engellendiği şeklinde bir iddiasının da olmadığını, dolayısıyla ıslah talebinin reddedilmesinin başvuru sahibinin mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmediği sonucuna varmıştır¹¹⁷.

Diğer bir bireysel başvuruya konu olan olayda, başvuru iş sözleşmesinin feshi üzerine açtığı işçilik alacağı davasında kıdem tazminatı bakımından faiz talebi bulunmasına rağmen, mahkemece bu talebi hakkında karar verilmediğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında şu tespitleri yapmıştır: Bireysel başvuru yoluna başvurabilmek için öncelikle öngörülen başvuru yollarının tüketilmesi gerekir. Bununla birlikte, yerel mahkemelerde ve olağan kanun yollarında dayanılmayan iddialar bireysel başvuru konusu edilemez. Somut olayda, başvuru, ıslah dilekçesinde kıdem tazminatına, ihbar tazminatına, yıllık izin ücret alacağına, fazla mesai ücreti alacağına, genel tatil çalışma ücretini alacağına ilişkin talebini ıslah dilekçesiyle artırmakla birlikte, ıslah dilekçesinde faize ilişkin bir talepte bulunmadığı tespit edildiğinden, taleple bağılılık ilkesi gereğince ilk derece mahkemesince faiz dikkate alınmamıştır. Mahkemenin verdiği karar, başvuru sahibinin ıslah dilekçesindeki talebiyle bağdaşmaktadır. Başvuru sahibinin bu anlamda, ilgili iddiaya ilişkin olarak öngörülen yollara müracaat etmeden, Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yaptığı anlaşıldığından, talebin kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir¹¹⁸.

117 AYM, Başvuru No: 2013/1932, K. T. 17.07.2014. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/5934, K. T. 26.02.2015.

118 AYM, Başvuru No: 2013/7204, K. T. 20.02.2014.

H. TARAF SIFATI

Bireysel başvuru hakkına sahip olma bakımından, kamu tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişileri ve yabancılar hakkında 6216 sayılı Kanununun 46. maddesinde getirilen sınırlandırmalar taraf sıfatına ilişkindir. Taraf sıfatı, davada taraflardan birinin, davaya konu sübjektif dava hakkının bulunup bulunmadığı ile ilgili bir husustur. Taraf sıfatı, davanın tarafları ile dava konusu arasında, maddî hukuk bakımından olması gereken ilişkiyi ifade etmektedir¹¹⁹.

Kamu tüzel kişileri tarafından bireysel başvuru yoluna müracaat edilirse, Anayasa Mahkemesi, başvuruyu başvuranın kamu tüzel kişisi olduğu gerekçesiyle, taraf sıfatı yokluğundan reddedecektir. Özel hukuk tüzel kişileri bakımından ise, başvuru konusunun tüzel kişiliğe ilişkin olup olmadığı incelenecek, tüzel kişiliği ilgilendirmeyen bir konuda bireysel başvuru yapılmışsa, talep taraf sıfat yokluğundan reddedilecektir¹²⁰. Aynı şekilde, yabancılar tarafından sadece Türk vatandaşlarına tanınan haklara ilişkin bir ihlâl iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulursa, başvuru taraf sıfatı yokluğundan reddedilecektir.

Başvurucu, Çankırı İlindeki bazı köyler arasındaki yayla ve mera uyumsuzluğundan kaynaklanan davada, ilk derece mahkemesinde ve temyiz incelemesinde usûl hükümlerinin hatalı değerlendirilmesi nedeniyle bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi kararına göre; bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanındığından, kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukukî niteliği ile bağdaşmamaktadır. Anayasa'nın 127. maddesinin birinci fıkrası ile 6216 sayılı Kanununun 46. maddesinin ikinci fıkrasına göre, ilgili köy bireysel başvuru hakkını kullanabilecek taraflardan değildir. Kamu tüzel kişisi olan başvurucunun bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığından, ilgili başvurunun kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir¹²¹. Anlaşıldığı üzere, Anayasa Mahkemesi, 6216 sayılı Kanunun

119 Erişir, Evrim (2007) Medenî Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti, İzmir, Güncel Hukuk Yayınları, s. 68; Kale, Serdar (2010) Medenî Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 22 vd; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 304.

120 Derneğin, üyelerinin haklarının ihlâl edildiği iddiasıyla yaptığı bir bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi'nce çocuk onkolojisi alanında tıbbi kaliteyi artırmak amacını taşıyan ve yalnızca üyelerinin durumunu etkileyen yasama işleminin başvuru konusu olması yönünden, özel hukuk tüzel kişisi olan başvurucu derneğin mağdur sıfatı olmadığına, kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2012/95, K. T. 25.12.2012.

121 AYM, Başvuru No: 2012/22, K. T. 25.12.2012.

46. maddesindeki sınırlandırmaların olduğu bireysel başvurularda, taraf sıfatı yokluğundan red kararı değil, *kişi bakımından yetkisizlik* kararı vermektedir.

Diğer bir bireysel başvuruda, başvurucu, siyanür kullanılarak işletilen altın madeninden çevreye siyanür yayılması ve siyanürün zararlı sonuçlarına maruz kalması üzerine tazminat davası açtığını, ancak yargılamanın halen devam etmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, açılan davada diğer başvuruçuların davacı olarak yer aldığını, ancak başvuruçulardan M. H.'nin yürütülen yargılamanın tarafı olmadığını, dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri süren başvuruçunun, başvuruya konu dava dosyasında taraf veya müdahil sıfatının bulunmadığını belirterek, başvurunun *kişi bakımından yetkisizlik* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹²².

I. HUKUKÎ YARAR

Mahkemeye yönelik talepte bulunan kimsenin, mahkemeye başvurmasında hukukî yararı olmalıdır. Davanın açılmasında olduğu gibi, kanun yoluna başvurulmasında da ilgili kişinin hukukî yararı bulunmalıdır. Mahkemeye başvurmakta yarar, hukukî ve meşru olmalıdır. Bununla birlikte, mahkemeye yönelik taleplerde aranan yararın doğrudan ve kişisel olması da gerekir. Diğer bir ifadeyle, bu yararın dava açan veya kanun yoluna başvuran kimseye ait olması aranmaktadır. Ayrıca, mahkemeye yönelik taleplerde yararın, doğmuş ve güncel bir yarar olması gereklidir¹²³.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda da, bireysel başvurunun incelenebilmesi için öncelikle ilgili kimsenin Anayasa Mahkemesi'ne başvurmakta hukukî yararının bulunması gerekir. 6216 sayılı Kanunun 46. maddesinde bireysel başvuru hakkını kullanabilecekler belirtilmiştir. İlgili düzenlemeye göre, ihlâl yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem, işlem ya da ihmalden dolayı başvuruçunun güncel, kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmiş olmalıdır¹²⁴.

122 AYM, Başvuru No: 2013/7318, K. T. 10.06.2015. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1752, K. T. 26.06.2014.

123 Postacıoğlu, s. 196; Yılmaz (1988) s. 135-136; Üstündağ, s. 312; Kuru, C: II, s. 1365; Hanağası, Emel (2009) Davada Menfaat, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 136, 157, 229; Ekinci & Sağlam, s. 18.

124 Kişisellik şartı ile bireysel başvuru konusu işlem, eylem veya kanundan başvuruçunun etkilenmesi veya ihlâlin ilgili kişinin kendi haklarına ilişkin olması kastedilmektedir. Doğ-

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir bireysel başvuruya konu olan olayda, başvuruçuların E. T., TEDAŞ Müessese Müdürlüğüne ait tellerinden akıma kapılarak sağ el işaret parmağını kaybetmiş, anne ve babası idare aleyhine tazminat davası açmış, babanın vefatı üzerine mirasçısı T. T. davaya katılmış, ilk derece mahkemesi anne ve babanın tazminat taleplerinin reddine, E. T. yönünden davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Temyiz incelemesinde ise, Yargıtay anne ve babanın tazminat taleplerinin reddedilmesinin usûl ve kanuna aykırı olduğu ve Adli Tıp Kurumundan usûlüne uygun rapor alınarak maluliyet oranının belirlenmesi gerektiği gerekçesiyle kararı bozmuş, bozmadan sonra başvuruçular E. T. için talep edilen tazminat miktarını ıslah dilekçesiyle artırmış, ancak Yargıtay tarafından bozma üzerine ıslah yapılamayacağı gerekçesiyle bozma kararı verilmiştir. Islah taleplerinin reddedilmesi nedeniyle, mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiği gerekçesiyle, ilgililer bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvuruçuların M. T. ve T. T. hakkında, kişi yönünden yetkisizlik kararı vermiştir. Anılan kararda, ilk derece mahkemesinde görülen tazminat davasında mirasçı sıfatıyla davaya katılan T. T.'nin maddî tazminat taleplerinin reddine dair kararın Yargıtay ilâmı ile kesinleşmiş olduğu, bozmadan sonra sadece E. T. adına ıslah talebinde bulunulduğu, başvuruçuların bozmadan sonraki aşamada ıslah talebinde de bulunmadığı, mahkemeye erişim hakkının ihlâlî iddiası açısından söz konusu başvuruçuların güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmediği ve bu iddia açısından mağdur sıfatlarının bulunmadığı belirtilmiştir¹²⁵.

rudan ilgili olma şartıyla, ihlâl edildiği iddia edilen temel hak ve özgürlüğün, bireysel başvuru konusu olan işlem veya eylem ile gerçekleşmesi kastedilmektedir. Güncellik şartı ise, başvurunun yapıldığı anda temel hak ve özgürlüklerin ihlâlinin veya sonuçlarının devam ediyor olmasıdır. Bkz. Kılınç, s. 32-33; Mellinghof, s. 48-49; Holzinger, s. 90-91; Atasoy, s. 78; Şirin, s. 383-385, 395-396; Ermenek, s. 32-33; Ekinci & Sağlam, s. 18.

- 125 AYM, Başvuru No: 2013/5934, K. T. 26.02.2015. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/1115, K. T. 05.12.2013. Başka bir bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi, başvuru tarihinden önce vefat eden başvuruçunun adına vekâlet ilişkisi sona ermiş olan avukat tarafından başvuruda bulunulduğu, ancak başvuruçunun güncel bir hakkının ihlâl edildiği iddiasının değerlendirilemeyeceğini belirterek, bireysel başvurunun yapıldığı tarihten önce vefat eden başvuruçunun adına yapılan başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmesizin "*kişi yönünden yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. İlgili kararda somut başvuruda, avukat tarafından vefat eden kişi adına başvuru yapıldığı, ancak başvuruya ait formda kişinin vefatına ilişkin bir bilgiye yer verilmediği, başvuru sonuçlanana kadar da bir bildirimde bulunulmayarak, Mahkemeyi yanıltıcı bir davranışın ortaya konulduğu belirtilerek, avukat hakkında Mahkemeyi yanıltıcı nitelikte başvuru yapması nedeniyle, 6216 sayılı Kanunun 51. maddesi uyarınca 2.000,00 TL disip- lin para cezasına hükmedilmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/6140, K. T. 05.11.2014.

Konuya ilişkin diğer bir bireysel başvuruda, avukat olan başvuru, duruşmaya başörtülü olarak katılması gerekçe gösterilerek duruşmanın hâkimce ertelenmesi üzerine, mahkemeye erişim hakkının ve savunma hakkının engellendiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, başörtülü olduğu sebebiyle duruşması ertelenen başvuru gncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmediğini, anılan durumun başvurucuya mağdur statüsü kazandırmadığını ve adil yargılanma hakkı ihlali çevresinde davanın taraflarınca bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini, olayda başvuru taraflardan birinin avukatı olduğunu, dolayısıyla mahkemeye erişim hakkı ve savunma hakkı kısıtlanan kişinin başvuru olmadığını belirterek, başvuru hakkında kişi yönünden yetkisizlik kararı vermiştir¹²⁶.

J. DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukukumuzda, hâkim, kanunda belirtilen istisnalar dışında kural olarak delilleri serbestçe değerlendirir (HMK m. 198/I). Bununla birlikte hâkim, taraflarca dosyaya sunulan delillerin, vakıaların ispatı bakımından kabul edilip edilmeyeceğini takdir eder (HMK m. 189/IV). Bu bağlamda, hukuka aykırı olarak elde edilmiş olan delillerin dosyaya sunulması durumunda ise, mahkemece yargılamada bir vakıanın ispatında dikkate alınmaz (HMK m. 189/II).

İlk derece mahkemesi hâkiminin delilleri değerlendirmesine ilişkin kararları, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru çerçevesinde incelenmemektedir. Bu kararlar, açık bir keyfilik ihtiva ettiği takdirde, Anayasa Mahkemesi'nce değerlendirilmektedir¹²⁷. Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir

126 AYM, Başvuru No: 2014/256, K. T. 25.06.2014. Başvuru, kaza tespit tutanağının iptali talebinin reddedilmesinin mahkemeye erişim hakkının ihlali niteliğinde olduğunu ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında, başvuru karıştığı maddi hasarlı trafik kazası nedeniyle uğradığı zararı sigorta poliçesine dayanarak sigorta şirketinden veya karşı taraftan istemesi mümkün olduğu halde hukuk mahkemelerinde böyle bir dava açmadığını, açacağı böyle bir davada kaza tespit tutanağında belirtilen kusur oranına itiraz ederek bir bilirkişi raporu ile kusur oranının yeniden tespitini istemesinin mümkün olduğunu, tek başına hüküm kurmak için yeterli olmayan ve yalnızca ispat vasıtası olan kaza tespit tutanağının tutulması ve iptal isteminin reddedilmesinden dolayı, başvuru gncel bir hakkının ihlal edildiğinden söz edilemeyeceğini, dolayısıyla mağdur sıfatını taşımadığını belirterek, başvuru "kişi yönünden yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/5619, K. T. 15.04.2015. Benzer yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/9786, K. T. 17.07.2014.

127 AYM, Başvuru No: 2013/1258, K. T. 13.06.2013; AYM, Başvuru No: 2013/1436, K. T. 06.03.2014; AYM, Başvuru No: 2013/757, K. T. 13.06.2013; AYM, Başvuru No: 2012/1143,

bireysel başvuruda, başvuru, boşanma davasında özel hayatı hakkında kayıtlar içeren CD'nin hükme dayanak olarak kullanıldığını, mahkemece ilgili delillerin değerlendirilmesinin hakkaniyete uygun olmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararında şu tespitleri yapmıştır: Taraflarca ileri sürülen delillerin davayla ilgili olup olmadığı, ilk derece mahkemelerince incelenecektir. Mahkemeye sunulan delillerin denetlenmesi, esasen Anayasa Mahkemesi'nin görevi kapsamında değildir. Ancak, delillerin değerlendirilmesi noktasında uygulanan yöntemin keyfilik veya hakkaniyetsizlik içermesi durumunda, adil yargılanma hakkına uygun bir delil değerlendirilmesi söz konusu olmaz. Bireysel başvuruya konu olan davada, davacı tarafça delil olarak mahkemeye sunulan CD'de başvuru ile yapılan tartışmaya dair kayıtların olduğu, davacının kişilik haklarına müdahale teşkil edecek nitelikte sözlerin söylendiği, anılan CD'nin mahkemece delil olarak değerlendirildiği ve CD'ye kaydedilen konuşmaların özel alan olarak nitelendirilmeyen ortak konutta yapıldığı anlaşılmıştır. Somut olayda, delil niteliği taşıyan CD'nin iddia ve savunmalar çerçevesinde incelendiği, başvuru tarafından da ilgili delilin içeriği hakkında değerlendirme yapılmasının sağlandığı, bir vakıya ilişkin delil değerlendirme yetkisinin kural olarak ilk derece mahkemelerinde olduğu, bu noktada hakkaniyete aykırı hâle getirecek bir yöntemin izlenmediği sonucuna varılarak adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar verilmesi gerekir¹²⁸.

Diğer bir bireysel başvuruda, başvuru, tazminat davasında birbirinden farklı içeriği haiz iki bilirkişi raporu olduğunu, ikinci bilirkişi raporu gerekçe gösterilerek aleyhlerinde tazminata hükmedildiğini ve ilk derece mahkemesince delillerin isabetli olarak değerlendirilmediğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi kararına göre; davadaki vakıaların ispatlanması, yargılamada delillerin kabul edilmesi ve değerlendirilmesi ile uyumsuzluk hakkında verilen kararın esas yönünden adil olup olmamasına ilişkin bireysel başvurular değerlendirilemez. Zira ilk derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde, bariz bir takdir hatası bulunmadığı takdirde, Anayasa Mahkemesi'nin bu takdire müdahale etmesi mümkün değildir. Başvurucunun iddiasına karşılık,

K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No: 2013/2507, K. T. 06.03.2014. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de temyiz mercii başvuruları kapsamında yapılan denetimi, açık ve bariz keyfilik çerçevesinde değerlendirmektedir. Bkz. Güleler, Serdar (2013) 'Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak Keyfilik Kriteri', Bireysel Başvuru İncelemeleri I, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 71; Ekinci & Sağlam, s. 27.

128 AYM, Başvuru No: 2012/1146, K. T. 30.12.2014.

ilk derece mahkemesi kararı açık bir keyfiliği içermediğinden, talebin kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir¹²⁹.

Anayasa Mahkemesi, delillerin değerlendirilmesi noktasında ilk derece mahkemesince Anayasa'da bulunan hak ve özgürlüklerin ihlâl edilmediği ve deliller hakkaniyete uygun takdir edildiği sürece, bireysel başvurulardaki delillerin isabetsiz değerlendirildiği yönündeki iddiaları kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlar olduğu gerekçesiyle değerlendirmeye tâbi tutmamaktadır. Buna karşın, Anayasa Mahkemesi silahların eşitliği ilkesi ve çekişmeli yargılamaya ilişkin hususların gözetilerek, delillerin tartışılıp tartışılmadığını ya da söz konusu delillerin yargılamanın adil olup olmamasına etkisini değerlendirmektedir. Bir bireysel başvuruda, başvuru tarafı olduğu hukuk davasında dosyaya, karşı tarafça sunulan ve bu tarafça oluşturulan CD'lerin delil olma niteliği tartışılmadan hüküm kurulduğunu ve delillerin değerlendirilmesinin hakkaniyete uygun olmadığını ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararında CD'lere hükme esas alınan bir delil olarak yer verildiğini, ancak yargılama sürecinde söz konusu delil içeriğinin başvuru tarafından ulaşılabılır kılınmadığını ve bu anlamda söz konusu delilin tartışılarak savunmada bulunma imkânının sağlanmadığını, ilgili delilin içeriğinin tespiti imkân verecek surette bilirkişi incelemesi yaptırılması yoluna gidilmediğini, delil içeriğinin gerekçeli kararda ayrıntılı olarak açıklanmadığını ve kanun yolu incelemesinde ilgili eksikliklerin tamamlanmadığını belirterek, tartışılmayan ve içeriği tespit edilmeyen CD'lerin hükme esas alınmasının adil yargılanma hakkını ihlâl eder nitelikte olduğuna karar vermiştir¹³⁰.

K. VEKÂLET ÜCRETİ

Anayasa Mahkemesi'nin ilk derece mahkemesince hükmedilen vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkına müdahale teşkil etmediği yönünde kararları olduğu gibi, ölçülü olmadığı gerekçesiyle vekâlet ücretinin mahkemeye

129 AYM, Başvuru No: 2012/1027, K. T. 12.02.2013. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/5703, K. T. 17.11.2014; AYM, Başvuru No: 2013/3617, K. T. 10.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/3689, K. T. 21.05.2015; AYM, Başvuru No: 2013/4495, K. T. 17.07.2014; AYM, Başvuru No: 2013/4523, K. T. 16.09.2015; AYM, Başvuru No: 2013/5926, K. T. 06.10.2015; AYM, Başvuru No: 2013/6313, K. T. 05.11.2015; AYM, Başvuru No: 2013/6314, K. T. 20.03.2014; AYM, Başvuru No: 2013/6712, K. T. 26.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/6862, K. T. 30.06.2014; AYM, Başvuru No: 2013/7455, K. T. 25.03.2015; AYM, Başvuru No: 2013/7597, K. T. 10.03.2015.

130 AYM, Başvuru No: 2012/354, K. T. 31.12.2014.

erişim hakkını ihlâl ettiği yönünde kararları da bulunmaktadır.

Bireysel başvuruya konu olan olayda, başvurucunun idarî işlemin iptali için açtığı dava görülürken, yürürlüğe giren 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin¹³¹ idarede görevli vekillere taraf sıfatı vermesi ve davanın reddi hâlinde idare lehine vekâlet ücretine hükmedilmesini düzenlemesi üzerine¹³², açılan davada başvurucu aleyhine vekâlet ücretine karar verilmiştir. Başvurucu Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı bireysel başvuruda, davasının makul sürede sonlandırılmadığı ve aleyhine vekâlet ücretine hükmedildiği gerekçesiyle adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun ihlâl iddialarını adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmekle birlikte, vekâlet ücretinin davası kabul edilen lehine hükmedilen bir ücret olduğu, davanın açıldığı tarihte kimin lehine hükmedileceğinin öngörülemeyeceği, vekâlet ücretine hükmedilmesinin bir usûl kuralı olduğu ve yargılamada anılan kuralın uygulanmasını engelleyecek bir düzenlemenin de olmadığı, davası reddedilen başvurucu hakkında vekâlet ücretine karar verilmesinde hukuka aykırılık ve keyfilik bulunmadığı sonucuna vararak, başvurucunun anılan iddiasını açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur¹³³. Karardan anlaşıldığı üzere, Anayasa Mahkemesi, vekâlet ücreti gibi yargılama giderleriyle ilgili ihlâl iddiasını adil yargılanma hakkı kapsamı dışında tutmuştur¹³⁴.

Benzer yönde idare aleyhine açılan davanın reddedilmesi üzerine, idare lehine vekâlet ücretine karar verilmesinin hak arama özgürlüğünü ihlâl ettiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesi oyçokluğu ile başvurunun ilgili kısmının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi anılan kararında şu hususlara değinmiştir: Vekâlet ücreti bir yargılama gideri olmakla birlikte, kural olarak bu tür giderler mahkemeye erişim hakkıyla bağlantılıdır. Bu ücretin, hakkın özüne dokunmaması, meşru bir amaç taşıması, açık ve ölçülü olmasının yanında, başvurucuya ağır bir

131 Resmi Gazete, T: 02.11.2011, S: 28203.

132 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin 14. maddesinin birinci fıkrasında, idarelerin vekil sıfatıyla hukuk birimi amirleri, muhakemat müdürleri, hukuk müşavirleri ve avukatlar tarafından yürütülen adli ve idarî davalar ile icra takiplerinde, bu davaların idare lehine sonuçlanması durumunda, idare lehine vekâlet ücretine hükmedileceği düzenlenmiştir.

133 AYM, Başvuru No: 2013/1134, K. T. 16.05.2013.

134 Doğru, Osman (2013) 'Bireysel Başvurunun Embriyon Çağı', Güncel Hukuk Dergisi, Eylül, s. 32.

yük getirmemesi gerekmektedir. Ancak, gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve mahkemelerin gereksiz yere meşgul edilmemesi, dolayısıyla davaların makul sürede sonuçlandırılabilmesi adına başvuruculara birtakım yükümlülükler düzenlenebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek, kamu otoritelerinin takdirindedir. Bununla birlikte, anılan yükümlülüklerin mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmemesi için dava açmayı imkânsız hâle getirmemesi ve zorlaştırmaması gerekmektedir. Bu anlamda, davanın reddedilmesi sonucunda idare lehine vekâlet ücretine hükmedilmesi, mahkemeye erişim hakkına yapılmış bir müdahale teşkil etmemektedir¹³⁵.

Anılan karara iki üye tarafından karşı oy sunularak itiraz edilmiştir. Karşı oy gerekçeleri ise şöyledir: Mahkemeye erişim hakkı, mutlak bir hak olmayıp, kamusal gerekçelerle sınırlanabilir. Ancak söz konusu sınırlandırmalar, ölçülülük ilkesi gereği bireylerin mahkemeye erişim hakkını kullanmasını zorlaştırmamalı ve gereksiz başvurularla yargının iş yükünün artmasını önlemelidir. Bununla birlikte mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahalenin meşru kabul edilmesi, gerekli olması, orantılı olması da gerekmektedir. Somut olayda, ilk derece mahkemesince başvuru aleyhine 2.400,00 TL tutarında vekâlet ücretine hükmedilmesinin gerekli olduğu, toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklandığı söylenebilirse de, ülkemizin ekonomik şartları göz önüne alındığında vekâlet ücretinin orantılı olmadığı ve mahkemeye erişim hakkını aşırı derecede zorlaştırdığı anlaşılmaktadır¹³⁶. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de kararlarında yüksek miktarda harç ve masrafların, bireylerin mahkemeye erişim hakkını ihlâl edebileceğini ve başvuruçunun ödeme gücü ile yargılama aşamalarına göre bir değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu anlamda, ölçsüz vekâlet ücreti de, idarenin işlemleri karşısında bireylerin hak aramalarını zorlaştıracak ve özellikle ekonomik gücü zayıf olan bireylerin dava açması konusunda çekimser davranmaları sonucunu doğurabilecektir. Dolayısıyla orantılılık incelemesi yapılmadan, başvuruçunun aleyhine hükmedilen vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkına müdahale niteliğinde olmadığı sonucuna varılmamalıdır¹³⁷.

135 AYM, Başvuru No: 2013/1613, K. T. 02.10.2013. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/2379, K. T. 20.03.2014; AYM, Başvuru No: 2012/660, K. T. 07.11.2013; AYM, Başvuru No: 2012/1061, K. T. 21.11.2013; AYM, Başvuru No: 2012/574, K. T. 06.02.2014; AYM, Başvuru No: 2012/575, K. T. 08.05.2014.

136 AYM, Başvuru No: 2013/1613, K. T. 02.10.2013, Hicabi Dursun'un azınlık oyu gerekçesi.

137 AYM, Başvuru No: 2013/1613, K. T. 02.10.2013, Zühtü Arslan'ın azınlık oyu gerekçesi.

Konuya ilişkin başka bir bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvurucunun açtığı tazminat davasının reddedilmesi üzerine 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince, idare lehine hükmedilen vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiği yönündeki iddiasının, açıkça dayanaktan yoksun olmadığına ve başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Anılan başvuruda, tazminat alacağına mahkemenin takdir hakkı çerçevesinde belirlenebilir olduğu, dava açılmadan önce tazminat miktarının öngörülmesinin mümkün olmadığı, başvurucunun ekonomik durumunun elverişsiz olması nedeniyle adli yardım kararı verildiği, hak kaybına uğramamak için başvurucunun tazminat miktarlarını yüksek tuttuğu, talep edilen miktarın dava tarihi itibari ile ıslah yoluyla düzeltilmesinin mümkün olmadığı, dolayısıyla reddedilen tazminat miktarı üzerinden hükmedilen 9.150,00 TL vekâlet ücretinin hak kazanılan tazminatın 3/4'ünü oluşturduğu ve ölçülü olmadığı sonucuna varıldığından başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar verilmiştir¹³⁸.

Diğer bir bireysel başvuruda, başvurucu, kamulaştırmaz el atma nedeniyle açılan tazminat davasında 2942 sayılı Kanunun geçici 6. maddesinde yapılan değişikliğe rağmen, nispi vekâlet ücretine hükmedilmesinden dolayı adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkıyla ilişkili olduğunu, başvurucunun davalı idareye nispi vekâlet ücreti öngören mahkeme hükmünün kanunî dayanağının bulunmadığını, zira karar düzeltme aşamasında kanun değişikliği yapılarak anılan değişikliğin kesinleşmeyen davalara da uygulanacağını düzenlenmesi karşısında nispi vekâlet ücretinin maktuya çevrilmediğini belirterek, başvurucunun adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir¹³⁹.

138 AYM, Başvuru No: 2013/4513, K. T. 24.06.2015.

139 AYM, Başvuru No: 2013/6313, K. T. 05.11.2015. Benzer bir bireysel başvuruda ise, başvurucu, kamulaştırmaz el atma nedeniyle açılan tazminat davasında lehe hükmedilen nispi vekâlet ücretinin 2942 sayılı Kanunun geçici 6. maddesinde yapılan değişiklik nedeniyle, karar düzeltme aşamasında maktu olarak değiştirilmesinden dolayı adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise, başvurucunun iddialarını mahkemeye erişim hakkı ile silahların eşitliği ilkesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Anılan kararda şu tespitlere yer verilmiştir: Kanun değişikliği ile maktuya çevrilen vekâlet ücretinin davacının yargılamada vekille temsil edilmesine veya hukuki yardım almasına yetmeyeceği söylenemez. Vekâlet ücretinin karşı tarafa yüklenmesindeki amaç, haksız yere dava açan bireylere yargılama giderlerinin yükletilmesidir. Mahkemelerce karar verilen vekâlet ücretinin vekil ve müvekkil arasında yapılan vekâlet sözleşmesinde öngörülen miktardan daha az olması durumunda, hükmedilen ücretin mahkemeye erişim hakkını

Anayasa Mahkemesi'nin vekâlet ücretine ilişkin bireysel başvurularda verdiği kararlardan anlaşıldığı üzere, vekâlet ücretinin mahkemeye erişim hakkı ile ilişkisi olduğuna vurgu yapılarak, mahkemeye erişim hakkına birtakım sınırlandırmalar getirilebileceği, ancak bir hak veya özgürlüğe yapılan müdahalelerin meşru, orantılı ve başvurucuya ağır bir yük teşkil etmemesi gerektiği belirtilerek, bu ölçütlere uyan başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sınırlandırmalar, her somut olay bakımından ayrı değerlendirilmektedir. Vekâlet ücretinin öngörülmesi, mahkemeye erişim hakkını sınırlandıran bir düzenleme olsa da, birey yararı ve kamu yararı arasında makul bir denge kurulması hâlinde bu sınırlandırmanın meşru olduğu ifade edilmektedir. Hükmedilen vekâlet ücretinin taraflar bakımından ağır bir yük olup olmadığı belirlenirken de, karar verilen miktarın ülke ekonomisi bakımından değeri, başvurucunun ekonomik gücü ve davanın özel şartları gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte, hak veya özgürlüğe getirilen sınırlandırmaların meşru bir amaç izlemekle birlikte, ölçülü olmaması hâlinde, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olmadığı kabul edilerek, ilgili hak veya özgürlüğün ihlâl edildiğine karar verilmektedir.

engellemediği sürece, Anayasa Mahkemesi'nin bir müdahalesi söz konusu olmayacaktır. Somut olayda, başvurucunun lehine hükmedilen tazminat miktarı ve yargılama giderleri dikkate alındığında, maktuya çevrilen vekâlet ücretinin başvurucunun dava açmasını imkânsız hâle getirmediği, aşırı derecede zorlaştırmadığı, dolayısıyla mahkemeye erişim hakkına orantsız bir müdahale teşkil etmediği ve adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediği sonucuna varılmalıdır. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/9466, K. T. 27.10.2015. Anılan karara ilişkin karşı oy gerekçeleri ise şöyledir: Vekâlet ücretinin vekile ait olması genel kural olup, başvurucu ile vekilinin buna göre anlaşmış olacağı üzerine başvurucunun eksik olan vekâlet ücretinin tazminat alacağından karşılayacağı, kamulaştırmaz el atma suretiyle açılan davada vekâlet ücreti yönünden başvurucuya öngörülemeyen bir durum yaratıldığı, dolayısıyla mahkemeye erişim hakkına orantsız bir müdahale yapıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/9466, K. T. 27.10.2015, Osman Alifeyyaz Paksüt'ün azınlık oyu gerekçesi. 2942 sayılı Kanunun geçici 6. maddesinin 13. fıkrasında, 04.11.1983 tarihi sonrasındaki taşınmazlarla ilgili davalarda maktu vekâlet ücretinin hükmedileceği düzenlenmiş olup, anılan düzenleme Anayasa Mahkemesi'nin 13.11.2014 gün ve 176 sayılı kararı ile iptal edildiğinden, bu kapsamdaki taşınmazlar bakımından maktu vekâlet ücretine hükmedilmesinin bir dayanağı kalmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, davanın açıldığı tarihteki hesaplama yöntemine göre vekâlet ücretine hükmedilmesi gerekir. Zira açılan bir davada mevcut kuralların davanın sonucunu etkileyecek biçimde değiştirilmesi, hukuk güvenliği ilkesini ihlâl edecektir. Somut olayda da anılan kanun değişikliğinin uygulanması hukuken isabetli değildir. Dolayısıyla görülmekte olan davayı etkileyecek biçimde vekâlet ücretinin değiştirilmesi, adil yargılanma hakkını ihlâl edici niteliktedir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/9466, K. T. 27.10.2015, Celal Mümtaz Akıncı ve Hasan Tahsin Gökcan'ın azınlık oyu gerekçeleri.

L. BAŞVURU HAKKININ KÖTÜYE KULLANILMASI

Bireysel başvuru hakkının açıkça kötüye kullanılması durumunda, başvurucular aleyhine yargılama giderlerinin haricinde, iki bin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına karar verilebilir (6216 sayılı Kanun, m. 51; İçtüzük m. 83)¹⁴⁰. İlgili düzenlemeden, hakkın kötüye kullanılmasının bireysel başvuru çerçevesinde özel olarak dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda, Anayasa Mahkemesi'nce, bireysel başvuru usulünün amacına açıkça aykırı olan ve başvurunun gereği gibi değerlendirilmesini engelleyen davranışlar, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir¹⁴¹. Bir görüşe göre, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacı taşıyan bireysel başvuruda, bu şekilde bir düzenlemenin bulunması adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmektedir¹⁴².

Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanıldığının tespit edildiği bir bireysel başvuruda, başvurucu, asliye ticaret mahkemesinde açtığı alacak davasına ilişkin yargılamada Yargıtay'ın, tarafların talebi olmadan kendiliğinden karar düzeltme incelemesi yaptığını ve incelemesinde feragat hükümlerini yanlış yorumladığını, ilk derece mahkemesi tarafından da bu sebeple talebinin reddedildiğini ve yargılamanın makul sürede sonuçlanmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi kararına ilişkin temyiz incelemesinde onama kararı verdiğini, davalı tarafça karar düzeltme talebinde bulunulduğunu, başvurucunun da karar düzeltme talebi dilekçesine cevap verdiğini, dolayısıyla başvurucunun iddialarının yanıtıcı olduğunu belirterek, başvuru hakkının kötüye kullanıldığından bahisle talebin reddine ve disiplin para cezasına karar vermiştir¹⁴³.

140 Ayrıca, başvurucu avukatla temsil edilmiş ve bu konuda avukatın bir kusuru olduğu tespit edilmişse, konu ilgili baroya da bildirilmektedir. Bkz. Ekinci & Sağlam, s. 37.

141 AYM, Başvuru No: 2013/7087, K. T. 18.09.2014.

142 Ermenek, s. 51. Aksi görüşe göre, ilgili düzenleme hak arama özgürlüğüne aykırı gibi görünse de, sonuç alınamayacak başvuruları caydırmak açısından bireysel başvuru kurumu yerleşene kadar bu yaptırımın uygulanması isabetli olacaktır. Bkz. Kılınç, s. 53.

143 AYM, Başvuru No: 2013/1013, K. T. 02.07.2015.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu, esas itibariyle kamu gücü tarafından ihlâl edilen temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda, bireysel başvuru yolunun tanınması, temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edilmesi hâllerinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvuru sayısının azalmasına da hizmet etmektedir. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki dosya sayısını azaltmak, bireysel başvurunun temel amacı değildir. Bireysel başvurunun temel hak ihlâllerini önleme amacı gerçekleştiğinde, bunun sonucu olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ülkemizi tazminata mahkûm ettiği karar sayısı da azalacaktır. Belirtmek gerekir ki, yeni bir hak arama yolu olan bireysel başvurunun temel hak ihlâllerini önlemesi, bu yolun etkin bir şekilde uygulanması sonucunda gerçekleşecektir.

Günümüzde bireylere, temel hak ve özgürlükler anlamında, Anayasa Mahkemesi'ne başvurma imkânının sağlanması gerekli bir düzenlemedir. Bireysel başvuru imkânının getirilmesinin yanında, bu yolun etkin olarak işlemesi için birtakım düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu bağlamda, bireysel başvuruların ilk olarak ön incelemeden geçirilmesi, bu aşamada şekli bir inceleme yapılması ve şartları sağlamayan başvuruların reddedilmesi öngörülmüştür. Bu düzenleme, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yolu ile birlikte iş yükünün artacağı endişesini de bertaraf etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru incelemelerinde 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde düzenleme bulunmayan hallerde, ilgili usûl hükümlerini uygulamaktadır. Bireysel başvuruda, usûl hükümleri uygulanırken bireysel başvurunun niteliği de göz ardı edilmemektedir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurulardan bir kısmında iddialar, usûl hükümlerinin ihlâl edildiği yönündedir. Bu anlamda, Anayasa Mahkemesi'nin yayınladığı son istatistikler, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği yönünde bireysel başvuruların çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Anayasa Mahkemesi, makul süre içinde yargılanma, mahkemeye erişim hakkı, hukukî güvenlik ilkelerini de adil yargılanma hakkı çerçevesinde değerlendirmektedir.

Adil yargılanma hakkının ihlâline dayanan bireysel başvuruların çoğunluğunun makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olduğu görülmektedir. Bu durum, yargılama sürecinin olması gerekenden uzun sürmesinin ve makul sürede davaların görülmemesinin, hukuk sistemimizin en önemli sorunlarından birisi olduğunu göstermektedir. Makul sürede yargılanma hakkı ihlâl-

ri değerlendirildiğinde, adaletin etkinliğinin azaldığı, bireylerin adalete olan inancının sarsıldığı, ihlâl kararları nedeniyle devletin mali yük altına girdiği anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, yargılama sürecinin uzun olmasını tek başına adil yargılanma hakkının ihlâli olarak saymamakta, makul sürede yargılama yapılamamasının etkenlerini araştırmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin makul sürede yargılanma hakkına dayanan kararlarından, her somut olay bakımından ayrı olarak değerlendirme yapıldığı, yargılamanın bütününe bakıldığı, davanın niteliğinin dikkate alındığı, taraflara ve yargı organlarının tutumlarının karşılaştırıldığı görülmektedir.

Silahların eşitliği ilkesinin gereklerinin mahkemece yerine getirilmediğine, tarafların eşit şekilde açıklama ve ispat haklarını kullanamadıklarına dayanan iddiaların doğru olduğunun tespit edilmesi durumunda da, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine karar verilmektedir. Buna karşın, Yargıtay kararlarının ayrıntılı gerekçe içermediği, özellikle Yargıtay'ın onama kararlarının gerekçesiz olduğu durumlarda, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi kararının gerekçesine atıf yaparak karar vermesinin adil yargılanma hakkını ihlâl etmediği gerekçesiyle, başvuru taleplerini isabetli olmayarak reddetmektedir. Anılan kararlara karşın, aynı veya benzer konularda içtihat değişikliklerinin açıklayıcı gerekçe içermemesi gerekçesiyle, adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği yönünde karar vermesi de bir çelişki yaratmaktadır.

Temyiz kanun yoluna başvuru hakkının yargı organının müdahalesiyle kısıtlanmasının, kanunî bir müdahale olmadığı tespit edilmesi durumunda, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar veren Anayasa Mahkemesi, bazı davalar yönünden karar düzeltme yolunun kapalı olmasının hak arama özgürlüğünü ihlâl etmediği sonucuna varmıştır.

Bireysel başvuru incelemesi sonucunda verilen kararlarda yazı, hesap veya diğer açık hataların bulunması, kararda birbirinden farklı fıkraların veya tereddütlerin olması durumunda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapılarak ilgili hatalar düzeltilmektedir. Bireysel başvuru hakkını kullanabilecek kişiler bakımından getirilen sınırlandırmaları, taraf sıfatı; başvuru hakkının temel haklarının ihlâl edilmesi sonucunda güncel, kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi şartını hukukî yarar çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Son olarak belirtmek gerekir ki, ilk derece mahkemesinin takdir ettiği konular, açık bir keyfilik olmadığı sürece, Anayasa Mahkemesi'nce inceleme konusu yapılmamaktadır.

KAYNAKÇA

Alangoya, Yavuz & Yıldırım, M. Kâmil & Deren Yıldırım, Nevhis (2011) *Medenî Usûl Hukuku Esasları*, Sekizinci Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

Algan, Bülent (2014) 'Bireysel Başvurularda Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S: 63, s. 247-284.

Altundiş, Mehmet (2008) 'Hukukî Güvenlik İlkesi', *Yasama Dergisi*, S: 10, s. 60-94.

Arslan, Ramazan (1977) *Medenî Usûl Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi*, Ankara, Turhan Kitabevi.

Aşçıoğlu, Çetin (2003) 'Yargıda Gerekçe Sorunu', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 48, s. 109-116.

Aydın, Öykü Didem (2011) 'Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: XV, S: 4, s. 121-170.

Atasoy, Hakan (2012) 'Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu', *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y: 3, S: 9, s. 71-98.

Bekri, M. Nedim (2014) 'Gerekçeli Karar Hakkı', *Ankara Barosu Dergisi*, S: 3, s. 203-228.

Bilge, Necip (1973) *Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme*, Ankara, Sevinç Matbaası.

Bilge, Necip & Önen, Ergun (1978) *Medenî Yargılama Hukuku Dersleri*, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Çınar, İbrahim (2015) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı İle Mahkemenin Kişi Bakımından Yargı Yetkisi Konusunda Verdiği Kararlar', *Haşim Kılıç'a Armağan*, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1295-1340.

Çınar, Sinan (2015) 'Bireysel Başvuruda Haklı Mazeret ve Sonuçları', *Haşim Kılıç'a Armağan*, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1341-1374.

Deren-Yıldırım, Nevhis (2013) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuruları Esas Bakımından İncelemesi', Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C: 19, S: 2 (Özel Sayı), s. 483-488.

Deynekli, Adnan (2011) 'Yargıtay'ın Anayasa Şikâyetine Bakışı', *Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti" HUKAB Sempozyum Serisi I* (Editör: Musa Sağlam), Ankara, HUKAB Yayınları, s. 77-88.

Doğru, Osman (2013) 'Bireysel Başvurunun Embriyon Çağı', *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül, s. 28-32.

Dönmez, Kazım Yücel (2010) 'İşe İade Davalarında Kararın Kesinleşmesi ve Tebliğ', *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Y: 5, S: 18, s. 143-149.

Ekinci, Ahmet (2014) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: XVIII, S: 3-4, s. 821-848.

Ekinci, Hüseyin (2013) 'Kabul Edilebilirlik Kriterleri', *Bireysel Başvuru İnceleme Usûlü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi)* (Editör: Musa Sağlam), Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 109-155.

Ekinci, Hüseyin & Sağlam, Musa (2015) *66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, Dördüncü Baskı, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Er, Selami & Dursun, Halil İ. (2014) 'İşe İade Davalarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 115, s. 403-430.

Erdoğan, Tahsin (2015) 'Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti)', *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y: 6, S: 20, s. 87-138.

Erdoğan, Ersin & Korkmaz, Cansu (2016) 'Yargıtayca Verilen Bozma Yahut Bölge Adliye Mahkemelerince Verilen Gönderme Kararlarından Sonra İslah Yapılıp Yapılamayacağı Sorunu', *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y: 1, S: 2, s. 249-289.

Eren, Ceren Sedef (2014) 'İtiraz Yolunda Mahkeme Kavramı ve Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Yolunda Mahkeme Niteliği', *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi*, S: 1, s. 123-145.

Erişir, Evrim (2007) *Medenî Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti*, İzmir, Güncel Hukuk Yayınları.

Ermenek, İbrahim (2013) 'Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medenî Yargılama Hukukuna Yansımaları ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Bazı Özel Durumlar', *Legal Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi*, C: 9, S: 26, s. 3-55.

Gökcan, Hasan Tahsin (2015) 'Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Kapsamında Makul Sürede Yargılanma Hakkı', *Haşim Kılıç'a Armağan*, C: I, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 819-868.

Göztepe, Ece (2011) 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi', *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 95, s. 13-40.

Gülener, Serdar (2013) 'Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnaî Bir Alanı Olarak Keyfilik Kriteri', *Bireysel Başvuru İncelemeleri I*, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 201-234.

Hanağası, Emel (2009) Davada Menfaat, Ankara, Yetkin Yayınları.

Holzinger, Gerhart (2009) 'Die Verfassungsbeschwerde Und Der Individualantrag Im Österreichischen Verfassungsrecht', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 26, s. 81-99.

İyimaya, Ahmet (2016) 'Bireysel Başvuru İncelemede Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 116, s. 417-448.

Kale, Serdar (2010) Medenî Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Kar, Bektaş (2008) 'İşe İade (İş Güvencesi) Davasında Yargılama Hukuku Sorunları', Ankara Barosu Dergisi, Y: 66, S: 1, s. 87-113.

Kabaoğlu, İbrahim Özden (2007) Anayasa Yargısı, Dördüncü Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Kanadoğlu, Korkut (2013) 'Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetiminin Kapsamı', Güncel Hukuk Dergisi, S: 9, s. 20-23.

Kanadoğlu, Korkut (2015) Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Karaman, Ebru (2013) Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu, Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Karayalçın, Yaşar (2006) 'Adli Yargıda Usûlî Müktesep Hak', Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 143-169.

Kaya, Köroğlu (2016) Cezai Konularda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, İkinci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Kılınç, Bahadır (2008) 'Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 25, s. 19-54.

Korkmaz, Ramazan (2014) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Uyulması Gereken Süreler', Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı), C: II, İzmir, s. 1951-1986.

Kunig, Philip (2015) 'Verfassungsgerichte Als Akteure Der Fortentwicklung Der Rechtsordnung-Erfahrungen Aus Deutschland', Haşım Kılıç'a Armağan, C: I, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 665-677.

Kuru, Baki (2001) Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Altıncı Baskı, C: I-V, İstanbul, Demir-Demir Yayınevi.

Kuru, Baki (2006) 'Hukuk Davalarında Yargılamanın Çabuklaştırılması İçin Alınması Gereken Tedbirler', Makaleler, İstanbul, Arıkan Yayıncılık, s. 117-139.

Kuru, Baki (2016) İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usûl Hukuku, İstanbul, Legal Yayınevi.

Mellinghof, Rudolf (2009) 'Die Verfassungsbeschwerde in der Bundesrepublik Deutschland', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 26, s. 45-58.

Oder, Bertil Emrah (2013) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda İlk Evre, Sınırlar, Sorunlar ve Yeni İçtihat', Güncel Hukuk Dergisi, Eylül, s. 14-19.

Önen, Ergun (1978) Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Özbek, Mustafa Serdar (2003) 'İş Mahkemelerinde Yürütülen Yargılamalarda Katılma Yoluyla Temyiz', Ünal Tekinalp'e Armağan, C: II, İstanbul, Beta Yayınları, s. 939-962.

Özbek, Mustafa Serdar (2013) Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İlâmlı İcranın Etkinliği, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Özbek, Mustafa Serdar & Korkmaz, Cansu (2016) 'İş Yargılamasında Maddî Hatanın Düzeltilmesi Adı Altında Karar Düzeltme Yolunun Uygulanması', Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, Y: 3, S: 2, s. 125-197.

Özbe, Özcan (2013) Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı, İkinci Baskı, Ankara, Adalet Yayınları.

Özekes, Muhammet (2003) Medenî Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Özekes, Muhammet (2004) 'İş Kanunu'nun 20. ve 21. Maddelerinin Medenî Yargılama ve İcra Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi', Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 479-514).

Özekes, Muhammet (2005) 'Hukuk Yargılaması ve İcra Hukuku Yönünden İşe İade Davaları ve Uygulama Sorunları', Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku 2005 Yılı Toplantısı İş Güvencesi Kurumu ve İşe İade Davaları, İstanbul, Legal Yayıncılık, s. 131-170.

Özekes, Muhammet (2007) 'Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerçekçe', Türkiye'de İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay'ın Rolü Konferansı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 72-99.

Özekes, Muhammet (2009) 'Hukuk Yargılamasında Süre Tutum Müessesesi Yoktur', Prof. Dr. Saim Üstündağ'a Armağan, İstanbul, Adalet Yayınevi, s. 381-396.

Pekcanitez, Hakan (1995) 'Mukayeseli Hukukta Medenî Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 12, s. 257-287.

Pekcanitez, Hakan & Atalay, Oğuz & Özkes, Muhammet (2013) Medenî Usûl Hukuku, Ondördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Postacıoğlu, İlhan (1975) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Altıncı Baskı, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.

Sabuncu, Yavuz & Esen Arnwine, Selin (2004) 'Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu', Anayasa Yargısı Dergisi, S: 21, s. 229-240.

Şirin, Tolga (2013) Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru) Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Tanrıver, Süha (2005) 'Hukuk Yargısında Etkinliğin Sağlanması İçin Alınması Gereken Önlemler Üzerine', Makalelerim I (1985-2005) Ankara, Asil Yayınları, s. 165-179.

Tutal, Erhan (2015) 'Bireysel Başvurunun İşlev ve Niteliği ile Başvuru Yollarının Tüketilmesi Zorunluluğu', Haşim Kılıç'a Armağan, C: II, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1779-1830.

Ulukapı, Ömer & Çon, Ömer (2014) 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunun Medenî Usûl Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi', Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C: II, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1941-1972.

Umar, Bilge (2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Üstündağ, Saim (1997) Medenî Yargılama Hukuku, Altıncı Baskı, C: I-II, İstanbul, Alfa Yayınevi.

Yılmaz, Ejder (1988) 'Hukuk Davalarında Yasayollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu', Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 2, s. 131-155.

Yılmaz, Ejder (2006) 'İşe İade Davalarında Yargılama Usûlü İle İlgili Özellikler', Sicil İş Hukuku Dergisi, S: 4, s. 20-31.

Yılmaz, Ejder (2013) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Yılmaz, Ejder (2013) Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Dördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.